

Hvordan opplever barnehagelærere å bruke samtaleverktøyet
Kroppen er min i barnehagen?

STUDENT: CECILIE SKOGSTAD FLATEBØ

VEILEDER: ODD KENNETH HILLESUND

Universitetet i Agder, 2022

Fakultet for helse- og idrettsvitenskap

Institutt for psykososial helse

INNHALDSFORTEGNELSE

INNHALDSFORTEGNELSE	2
FORORD	4
SAMMENDRAG	5
SUMMARY	6
1 INNLEDNING	7
1.1 Tema for oppgaven	8
1.2 Problemstilling	10
1.3 Oppgavens oppbygging og avgrensing	10
2 TIDLIGERE FORSKNING	11
2.1 Seksuelle overgrep mot barn.....	11
2.2 Barns seksualitet	12
3 TEORETISK RAMMEVERK	13
3.1 Barnehagen ansvar i arbeidet mot seksuelle overgrep.....	13
3.2 Opplysningsplikten til barnevernet	15
3.3 Den profesjonelles kompetanse.....	17
3.4 Barns seksualitet og utvikling.....	20
4 METODE	22
4.1 Kvalitativ metode og design.....	22
4.2 Kvalitativt semistrukturert forskningsintervju	23
4.3 Forforståelse.....	24
4.4 Utvalg.....	24
4.5 Intervjuguide.....	25
4.6 Gjennomføringen av intervjuene	25
4.7 Maktforholdet mellom intervjuer og informant.....	26
5 ANALYSEN	27
5.1 Analyse av datamaterialet	28
5.2 Pålitelighet og gyldighet.....	30
5.4 Overførbarhet.....	30
5.5 Etiske problemstillinger i studien	31
6 FUNN	32
6.1 Den profesjonelles kunnskap og erfaringer	33
6.2 Barnets utvikling og seksualitet	34

6.3 Relasjoner, kontinuitet og bekymring	36
7 DISKUSJON	38
7.1 Den profesjonelles kunnskap og erfaring	39
7.2 Barns utvikling og seksualitet.....	40
7.3 Relasjoner, kontinuitet og bekymring	44
8 AVSLUTNING	49
8.1 Konklusjon	49
8.2 Tanker om videre forskningsarbeid	50
Litteraturliste	51
Vedlegg 1-Intervjuguide	54
Vedlegg 2-Godkjenning fra NSD	55
Vedlegg 3-Godkjenning fra FEK	57
Vedlegg 4-Informert samtykke	58
Vedlegg 5-Fagdokumentet til <i>Kroppen er min</i>	61

FORORD

Denne masteren markerer slutten på fire innholdsrike år som deltidsstudent på Institutt for psykososial helse ved Universitetet i Agder. Det har vært noen hektiske og krevende år der jeg har kombinert masterutdannelse med full jobb. Samtidig har det vært inspirerende og spennende å kunne fordype seg i en tematikk som engasjerer meg. Det å kombinere jobb og studier hadde ikke vært mulig uten støtte fra min arbeidsplass gjennom prosessen. Jeg vil takke min arbeidsgiver, som har tilrettelagt for denne videreutdanningen.

Takk til Ragnhild, Monica og Vibeke for gode innspill i de ulike arbeidsprosessene av masteroppgaven. Medstudenter har vært en inspirasjon og støtte det siste halvåret.

Takk til Monica Bjerklund, min sparringpartner fra Telemarksforskning, som gjennom innspill har bidratt med faglig påfyll gjennom hele prosessen. Takk til Telemarksforskning for stipend og mulighet til å presentere oppgaven min.

En stor takk til Odd Kenneth Hillesund, som har veiledet meg og bidratt til faglig innsikt og utvidede perspektiver. Jeg har lært mye i veiledningsmøtene. Takk for viktig støtte.

En takk går også til mine venner som har støttet og hjulpet meg med diskusjoner, bidrag underveis og tilbakemeldinger. Helene og Tina, takk!

Takk til min tålmodige mann, mine herlige barn og øvrige familie, som har oppmuntret og støttet meg hele veien.

Jeg vil takke alle informantene som tok seg tid til å delta i studien. Uten dere ville ikke studien latt seg gjennomføre.

Jeg vil rette en takk til Stine Kühle-Hansen, som har gitt meg inspirasjon og gode innspill til oppgaven. Til slutt vil jeg takke Siri Søftestad og Inger-Lise Andersen for å ha tatt seg tid til å svare på spørsmål angående samtaleverktøyet *Kroppen er min*.

Kristiansand, mai 2022

Cecilie Skogstad Flatebø

SAMMENDRAG

I denne studien undersøkes hvilke opplevelser barnehagelærere har med samtaleverktøyet *Kroppen er min* i barnehagen. Hovedmålsettingen med *Kroppen er min* er å styrke barnehageansattes kompetanse på å gi barn kunnskap om kropp, grenser og seksuelle overgrep. Hensikten er at barn skal få en forståelse av at seksuelle overgrep er ulovlig, og at de lettere skal kunne si fra til en voksen om sine opplevelser.

Jeg har valgt å bruke et kvalitativt forskningsdesign. Gjennom semistrukturerte intervju fikk jeg et godt innblikk i fem barnehagelæreres perspektiver på å bruke samtaleverktøyet i en gruppe med barn i barnehage. Barna var fem år gamle.

Analysen av intervjuene viste at kompetansen barnehagelærerne opparbeidet seg med samtaleverktøyet, har styrket samtalen de har med barn om sensitive temaer. Det er også avdekket en svakhet i samtaleverktøyet: Det omfatter ikke barns normale seksuelle utvikling og endringene barn opplever i relasjon til sin kropp. I tillegg opplevde informantene usikkerhet når de skulle følge opp barn som de var bekymret for, på grunn av svikt i relasjoner og kontinuitet.

Studien gir kunnskap om hvordan informantene opplever at det er å bruke samtaleverktøyet i barnehagen. Barnehagelærerne deler både positive og negative opplevelser rundt dette temaet, men viser generelt mye usikkerhet når det kommer til kunnskap om seksuelle overgrep, barns seksualitet og det å melde inn bekymringer om barn.

Nøkkelord: Barnehagelæreres opplevelse, kompetanse, seksuelle overgrep, barns seksuelle utvikling, usikkerhet, relasjoner og kontinuitet.

SUMMARY

This study examines the experiences of kindergarten teachers with a conversation tool *The body is mine*. The main goal of *The body is mine* is to strengthen the kindergarten teacher's competency in providing children with knowledge about the body, boundaries and sexual abuse. The purpose is to help children understand that sexual abuse is illegal and make it easier for them to talk to a grown-up about their experiences.

I have chosen to use a qualitative research design method with semi-structured interviews. Through the interviews, I gained insight into the perspectives of five kindergarten teachers on the use of conversation tool in a group of children in kindergartens. The children were five years old.

The analysis of the interviews show that the competency kindergarten teachers have gained with the tool of conversation, has strengthened the conversations they have with children about sensitive topics. The analysis also reveals a weakness with the conversation tool: it does not include children's normal sexual development and changes children experience in relation to their body. The informants also experienced uncertainty when they followed up on children who they were worried about, due to failures in relations and continuity.

The study provides knowledge of how informants experience that it is to use this conversation tool kindergartens. The informants share both positive and negative experiences about this topic but show in general a lot of uncertainty when it comes to knowledge about sexual abuse, children's sexuality and raising concerns about the children.

Key words: Kindergarten teacher experiences, competency, sexual abuse, children's sexual development, uncertainty, relations and continuity.

1 INNLEDNING

I Rammeplanen for barnehagen (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 11) står det at barnehagen skal ha en helsefremmende og forebyggende funksjon og bidra til å utjevne sosiale forskjeller. Barns fysiske og psykiske helse skal fremmes i barnehagen. Gjennom den daglige kontakten med barna har barnehagen en unik mulighet til å kunne observere barna og motta informasjon om deres omsorgs- og livssituasjon. For barn som opplever vold og seksuelle overgrep, kan barnehageansatte være de som ser og avdekker. For å få til dette hadde barnehagene i Sør-Norge i 2018 et behov for å heve sin kompetanse på det forebyggende arbeidet mot vold og seksuelle overgrep. Kommunene i Agder bestemte at alle ansatte i barnehagene skulle gjennomføre et kompetanseprogram på totalt tolv timer om vold, traumeforståelse, seksuelle overgrep og grov omsorgssvikt, holdt av kursholderne Siri Sjøftestad (sosionom, ph.d.) og Inger-Lise Andersen (klinisk sosionom). Som en del av kompetanseprogrammet ble også noen utvalgte barnehagelærere gitt opplæring i å bruke det strukturerte samtaleverktøyet *Kroppen er min*. Under denne opplæringen trente barnehagelærerne på hvordan man kan snakke med barn ved mistanke om seksuelle overgrep og vold, samt hvordan man kan bruke samtaleverktøyet sammen med barna i en samling i barnehagen. En del av denne opplæringen omhandlet også hvordan barnehagelærerne skal informere foreldrene om opplegget i et foreldremøte. Sjøftestad og Andersen hadde sammen med en privat barnehage utarbeidet samtaleverktøyet, og det kunne derfor bli inkludert i kompetanseprogrammet som ble tilbudt kommunene i Agder. Denne kompetansehevingen spredde seg til andre barnehager i flere kommuner i hele Norge. Samtaleverktøyet *Kroppen er min* har et fagdokument som er skrevet av Sjøftestad og Andersen (vedlegg 5).

Hovedmålsettingen (vedlegg 5) med samtaleverktøyet *Kroppen er min* er å styrke barnehageansattes kompetanse på å kommunisere med barn om kropp, grenser, krenkelser, omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep. Samtaleverktøyet er et undervisningsopplegg for femåringer i barnehagen som består av fire samlinger med fire temaer: kropp og grenser, hvem bestemmer, hemmeligheter og si det til noen. Hensikten er å styrke barnas begrepsapparat, selvfølelse, egenverd og respekt for egne grenser. Informasjonen i samlingene skal bidra til å forebygge krenkelser, omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep ved at barna lærer å respektere andres kropp og grenser. Ved hver samling skal det alltid være med to voksne: en som har samlingen, og en som observerer barna. Observatørens rolle er å skrive ned utsagn og atferd som vekker bekymring, og som eventuelt må undersøkes nærmere i en barnesamtale. Observatøren skal styrke mulighetene for å avdekke krenkelser,

omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep mot barn. I samtaleverktøyet bruker de private aktørene en TV-serie i fire deler fra NRK Super når de introduserer temaene. TV-serien heter *Kroppen min eier jeg* og ligger på nettsiden til NRK Super. Den er tilgjengelig for alle barnehager og skoler. Stine Kühle-Hansen (autorisert sexolog og lektor) er fagansvarlig for manuset til TV-serien, som hun skrev sammen med regissørene Marianne Müller og Trond Jacobsen i Bivrost film (Jacobsen & Müller, 2017). Etter at de har sett film, har de en refleksjonsrunde med barna om filmen og deretter en felles aktivitet knyttet til temaet. Opplegget avsluttes med felles spising. Tanken er at opplegget skal vare hele formiddagen og til barna skal ut, slik at hvis det kommer utsagn i de mer uformelle situasjonene rett etter samling, så er det voksne som har vært med barnet i samlingen, som kan ta en barnesamtale for å eventuelt avdekke eller utelukke seksuelle overgrep.

Før jeg begynte på masterstudiet i psykososial helse, arbeidet jeg i flere år som barnehagelærer. Der opparbeidet jeg meg erfaring med samtaleverktøyet *Kroppen er min* i møte med femåringer. Etter å ha benyttet samtaleverktøyet merket jeg at det ga meg en trygghet når jeg skulle samtale med barn om seksuelle overgrep, da det hadde gitt meg kunnskap om nye begreper jeg kunne bruke.

I samlingene fikk jeg en fornemmelse av at noen av barna syntes at det var gøy og spennende. Vi benyttet også filmer, og noen av barna syntes at disse var ekle. Da jeg drøftet dette på et foreldremøte, var det foreldre som ga tilbakemelding om at noen av barna hadde blitt engstelige av samtalene og filmene. Dette arbeidet førte til at jeg ble interessert i temaet og jeg har derfor i denne studien valgt å beskrive barnehagelæreres erfaringer med bruken av samtaleverktøyet *Kroppen er min* i en barnehagekontekst. Fordi dette verktøyet er nytt – det ble tatt i bruk av barnehagelærere først i 2018 – er det et behov for å utforske hvilke opplevelser barnehagelærere har med kompetansen som samtaleverktøyet gir. Siden det er så nytt, har *Kroppen er min* ikke vært utforsket i litteratur og forskning.

En barnehagelærer har ansvar for det pedagogiske arbeidet, i tråd med godt faglig skjønn. Barnehagelæreren skal veilede og sørge for at barnehageloven og rammeplanen oppfylles gjennom det pedagogiske arbeidet (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 16).

1.1 Tema for oppgaven

I Barneombudets (2018) rapport «*Hadde vi fått hjelp tidligere, hadde alt vært annerledes*» er det en oppfordring om å gjennomføre undervisningsopplegg om seksuelle overgrep i norske barnehager og skoler. I rapporten beskriver flere ungdommer at de ikke var klar over at de ble

utsatt for seksuelle overgrep, på grunn av manglende kunnskap. Først når de har fått undervisning i skolen, har de blitt bevisst hva de har blitt utsatt for. De skriver i rapporten at barn må lære å kjenne igjen krenkelser, de må vite hva et seksuelt overgrep er, og de må kjenne til gode og vonde berøringer og at de bestemmer over egen kropp og egne hemmeligheter. Å gjennomføre et undervisningsopplegg om dette vil kunne gi barn et verktøy til å gjenkjenne overgrep, og da både kunne gjenkjenne overgrep hvis en selv har blitt utsatt for det, eller hvis en venn skulle fortelle om det. Da må barn vite hva de skal gjøre, og hvem de skal snakke med (Barneombudet, 2018).

Det er ingen nasjonal standard for hvordan en slik undervisning skal utføres i barnehagen i Norge, kun en nasjonal faglig retningslinje (Helsedirektoratet, 2019, s. 3). Det blir derfor opp til hver kommune hvordan undervisningen blir utført. Barnehagene tilbys mange forskjellige forebyggende læringsprogram som skal styrke kompetansen til personalet om seksuelle overgrep. Hvordan de ulike forebyggingsverktøyene fungerer, og om de bidrar til å øke kompetansen til personalet, er lite utforsket i Norge. Dette kommer også frem i rapporten til Wollscheid, Lyby og Nesje (2020, s. 64), som konkluderte med at det er svært få studier som har evaluert kompetansetiltak mot vold og overgrep, som er rettet mot offentlige ansatte som jobber med barn i ulike deler av velferdssektoren.

I Norge oppgir 1 av 5 kvinner at de har blitt utsatt for en form for seksuelt overgrep før fylte 18 år. Også blant menn har en betydelig andel, nesten 1 av 10, opplevd å bli utsatt for seksuelle overgrep i barndommen (Thoresen & Hjemdal, 2014). De helsemessige konsekvensene av å bli utsatt for seksuelle overgrep i barndommen kan være svært alvorlige.

Studien til Øverlien og Moen (2016, s. 50–56) viste at manglende kompetanse om vold og seksuelle overgrep var årsaken til at overgrepene som gjennomgås i rapporten, ikke ble forebygget eller avdekket. Dette samsvarer med forskningsrapporten fra Utdanningsdirektoratet (Naper et al. (2017), som er basert på en spørreundersøkelse som ble sendt til alle styrere, eiere og myndigheter i barnehager i Norge, fant at det er utfordringer knyttet til usikkerhet om når og hvordan man skal melde om seksuelle overgrep til barnevernet, og hvordan personalet kan snakke med barn om seksuelle overgrep i barnehagen.

Det har de siste årene kommet flere rapporter som viser at barn ikke har fått den hjelpen de trenger, på grunn av manglende kompetanse hos voksne. I forskningsrapporten «*Svikt og svik*» (NOU 2017: 12) kom det frem at seksuelle overgrep og vold i barnehager kunne vært forebygget eller avdekket om ansatte i barnehagen hadde kunnskaper om hvordan seksuelle

overgrep kan forebygges og avdekkes. I tiltaksplanen «*En god barndom varer livet ut*» (Barne- og likestillingsdepartementet, 2014–2017) er et av tiltakene å sikre at barnehagelærere får kunnskap om vold og seksuelle overgrep og hvordan de skal sette inn tiltak (Helse- og omsorgsdepartementet, 2017, s. 15). Alle rapportene ovenfor viser til at det har vært svikt i oppfølging av barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep, og at dette har skjedd på grunn av manglende kompetanse hos ansatte. Temaet for oppgaven – å undersøke hvordan et kompetansehevingstiltak, bruken av samtaleverktøyet *Kroppen er min*, beskrives av barnehagelærere – er dermed høyaktuelt. Når så mange har fått kompetanseheving med samtaleverktøyet i kommunene i Agder, skulle en tro at barnehagelærerne opplever at flere seksuelle overgrep blir avdekket, og at barn blir møtt på en bedre måte enn de ovennevnte forskningsrapportene.

1.2 Problemstilling

Hensikten med studien er å få dypere innsikt i barnehagelæreres opplevelser av hvordan det er å bruke samtaleverktøyet *Kroppen er min* i samlinger med femåringer i en barnehagekontekst. Dette gjorde at jeg kom til følgende problemstilling:

«*Hvordan opplever barnehagelærere å bruke samtaleverktøyet Kroppen er min i barnehagen?*»

Bakgrunnen for å velge en vid problemstilling var å gi muligheter for å åpne opp for perspektiver der barnehagelæreres stemme i stor grad kunne gi dybdekunnskap om tematikken. Jeg kom også opp med fire temaområdene som har som formål å stimulere til refleksjon over arbeidet med samtaleverktøyet. 1) *Barnehagelæreres erfaring med verktøyet?* Synliggjør barnehagelæreres kompetanse. 2) *Hvordan har verktøyet påvirket samtalene i barnehagen?* viser til de samtalene som har oppstått mellom barnehagelærer og barnet. 3) *Endringer?* refererer til endringer de har erfart etter bruken av samtaleverktøyet. 4) *Fremtidsperspektiv?* viser til refleksjoner videre i arbeidet med samtaleverktøyet.

Barnehagelærernes opplevelser er fremtredende i oppgavens problemstilling og danner grunnlaget for analysen, som det er aktuelt å diskutere i lys av teori, forskning, litteratur og rapporter.

1.3 Oppgavens oppbygging og avgrensing

Denne masteroppgaven er delt inn i åtte kapitler. Jeg har i dette kapitlet presentert oppgavens tema og problemstilling. I de to neste kapitlene vil jeg redegjøre for tidligere forskning og det teoretiske rammeverket denne studien bygger på. Deretter følger kapittel 4

og 5 der jeg belyser valg av forskningsmetode samt redegjør for hvordan jeg har analysert funnene fra intervjuene. I kapittel 6 blir de sentrale funnene presentert, og i kapittel 7 blir funnene drøftet opp mot teori, forskning, rapporter og litteratur. Kapittel 8 inneholder avsluttende refleksjoner. Undersøkelsens hovedfunn vil bli oppsummert med tanke på videre forskning. Jeg har avgrenset denne oppgaven til å gjelde barnehagelæreres perspektiver på hvordan samtaleverktøyet oppleves når det brukes i praksis. De foresattes perspektiver er ikke belyst.

2 TIDLIGERE FORSKNING

For å forklare områdene som samtaleverktøyet *Kroppen er min* er ment å forebygge, finner jeg det hensiktsmessig å presentere tidligere forskning på undervisningsprogrammer som skal forebygge seksuelle overgrep mot barn. I siste kapittel presenterer jeg forskning på barns seksualitet i sin alminnelighet.

2.1 Seksuelle overgrep mot barn

The Cochrane Collaboration publiserte i 2015 en metastudie av Walsh, Zwi, Wolfenden og Shlonsky (2015) som skulle finne ut hva slags effekt skolebaserte undervisningsprogrammer som hadde som hensikt å forebygge seksuelle overgrep mot barn, hadde hatt. Disse programmene rettet seg mot barn fra seks år og oppover, og undervisningen var tilpasset barnas alder og kognitive nivå. Temaene barna fikk undervisning i, handlet om eierskap til egen kropp, forskjellige typer berøringer, å kunne gjenkjenne mulige overgrepssituasjoner samt å gjøre motstand eller rømme fra slike situasjoner. Barna fikk også undervisning i gode og vonde hemmeligheter og hvordan og hvem man skal fortelle det til om overgrepet finner sted.

Forfatterne bak metastudien utførte et systematisk søk i forskningsdatabaser etter aktuell forskning som var gjort på tematikken. Til sammen fant de 24 studier som var utført med 5802 deltakere i alderen 5 til 18 år. Deltakerne gikk på skole i USA, Canada, Kina, Tyskland, Spania, Taiwan og Tyrkia. I undervisningsoppleggene ble det brukt filmer, videoer, DVD-er, skuespill, sanger, fagbøker, tegneserier, dukker og multimediapresentasjoner. Undervisningsmetodene var øving, rollespill, diskusjoner og tilbakemeldinger. Resultatene fra disse programmene viste at barns kunnskap om seksuelle overgrep gjorde barn i stand til å beskytte seg selv. Det kom ikke frem at barna fikk frykt for å bli utsatt for seksuelle overgrep etter undervisningen. Studier har ennå ikke i tilstrekkelig grad målt de langsiktige fordelene ved slike programmer når det gjelder å redusere forekomsten eller utbredelsen (eller begge deler) av seksuelle overgrep mot barn hos programdeltakerne.

Wood og Archbold (2014) utførte en undersøkelse om effekten av det forebyggende programmet *Red Flag Green Flag People* på barneskoleelever i USA. De viste at forebyggende programmer kan være effektive i å lære barn om å sette grenser for egen kropp, men at det mangler bevis for at de motvirker seksuelle overgrep eller ikke. Videre viste studien at slike programmer kan virke negativt på barn. Barn kan bli redde for å bli utsatt for overgrep, de kan bli forvirret av vanlige fysiske berøringer, eller de kan påvirke barns seksuelle utvikling.

Studien «*Langvarig taushet om seksuelle overgrep*» viste til at det i gjennomsnitt tar 17,2 år før barn som utsettes for seksuelle overgrep, forteller om dette til noen. Studien peker på at barn og unge trenger kunnskap om seksualitet for å kunne utvikle et begrepsapparat slik at de kan forstå og formidle hva de har vært utsatt for (Steine et al., 2016). Derfor kan kompetanse om barns seksualitet også være et viktig bidrag når det kommer til barnehagens arbeid med forebygging og avdekking av seksuelle overgrep.

2.2 Barns seksualitet

Forskning innenfor sexologifeltet indikerer at barn har en seksualitet allerede fra fosterstadiet (Langfeldt, 2000, s. 23). Små barns seksualitet blir både faglig og politisk anerkjent som en naturlig og sunn side av deres lek og utvikling. Likevel viste det danske forskningsprosjektet til Stevnhøj og Gundelach (2011) at pedagoger i barnehagen opplevde avmakt når de skulle arbeide med barns seksualitet. De opplevde å ha lite kunnskap om og følte seg utilstrekkelige når det kom til hvordan de skulle møte barna i barnas seksuelle utvikling og seksuelle leker. Pedagogene får altså en frykt for å forholde seg til seksualitetsperspektivet. Prosjektet konkluderte med at det er behov for både faglig viten omkring seksualitet og konkrete redskaper for å håndtere bekymrings situasjoner i det daglige arbeidet.

En lang rekke med andre studier har vist at barnehagelæreres forhold til og tolkning av små barns seksuelle utvikling, atferd og lek generelt er preget av en nølende, mistenksom og usikker holdning, tross et prinsipielt ønske om å anerkjenne den naturlige barneseksualiteten (Balter, van Rhijn & Davies, 2016; Brouskeli & Sapountzis, 2017).

Barneseksualitet forstås ifølge Martin (2014, s. 1637) som vekselvis naturlig, som et tegn på overgrep eller som et varsel om en «sex offender in the making», og disse motstridende mulighetene gjør mistenkeliggjøring tryggere enn ufarliggjøring. Samtidig er ikke seksuell atferd noen sikker indikator på overgrep, for opptil 40 % v overgrepsutsatte barn viser ingen seksuell atferd overhodet (Fredrich, Davies, Feher & Wright, 2003).

Leander, Larsen og Munks (2018) studie viste til holdninger hos det danske barnehagepersonalet, hvor den dominerende diskursen om «barns doktorlek» bar preg av grensesetting, årvåkenhet for overgrep og intensjon om beskyttelse. I kartleggingen viste det seg at de danske retningslinjene gjerne var formulert på en negativ måte, som forbud eller negative regler. Pedagogene følte seg ikke kompetente til å snakke om barns seksuelle utvikling. Det er de voksne som gjør doktorleken farlig, fordi de tolker den som seksuell, hevdet noen av informantene. Det er altså forståelsen og tolkningen som skaper risiko, ikke handlingen i seg selv. Barn lærer fort at seksuell lek møtes med korrigerende fra voksne når den bryter ned uskyldighetsidealet, og av den grunn blir seksuell lek skjult og ikke oppdaget (Edvardsson, 2011). I en undersøkelse (1993) om barndommens seksuelle lekopplevelser av 300 kvinnelige studenter oppgir flere av informantene at frykten for å bli oppdaget av voksne var det verste med erfaringen (De Graaf & Rademakers, 2006, s. 10; Lamb & Coakley, 1993).

3 TEORETISK RAMMEVERK

I dette kapittelet handler det om barnehagens ansvar i det forebyggende arbeidet mot seksuelle overgrep. Deretter følger en gjennomgang av opplysningsplikten til barnevernet. Videre presenteres perspektiver på den profesjonelles kompetanse, og til slutt gis noen perspektiver på barns seksualitet og utvikling.

3.1 Barnehagen ansvar i arbeidet mot seksuelle overgrep

For å tydeliggjøre barnehagens ansvar for det forebyggende arbeidet mot seksuelle overgrep, vil lover og konvensjoner og styringsdokument bli presentert. Barnehagen skal forebygge og følge opp krenkelser mot barn, vi har alle ansvar for å se, avdekke og beskytte barn mot overgrep. Det er viktig at barnehagen og hver enkelt ansatt tar dette ansvaret alvorlig og gjør seg kjent med de lovpålagte plikter som foreligger. Dette for å hjelpe og beskytte barn som står i fare for eller blir utsatt for seksuelle overgrep.

Menneskerettighetene i De europeiske menneskerettighetskonvensjonene gjelder alle mennesker i alle land, unge og gamle. Grunnet barn og unges avhengighet av foreldres handlinger og oppfatninger har barn egen beskyttelse gjennom FNs barnekonvensjon. Tiltak og rutiner for forebygging av seksuelle overgrep i barnehagen må ses i lys av barns rettigheter og beskyttelse gjennom FNs barnekonvensjon (2003). I FNs barnekonvensjon artikkel 19 beskrives det at alle barn har rett til beskyttelse mot fysisk og psykisk vold og skade eller misbruk og overgrep. I artikkel 35 står det at barn har rett på beskyttelse mot alle former for seksuell utnyttelse eller misbruk. Staten må sette inn tiltak for å verne barn. (FN barnekonvensjon, 2003).

Barnekonvensjonen går foran andre lover i Norge og har ført til at barns rettigheter har en sentral plass når beslutninger skal tas. Det er barnekonvensjonen som ligger til grunn for all omgang med barn i Norge. Den handler om likeverd, frihet og solidaritet. Dette er verdier som barnehageansatte er forpliktet til å følge. I artikkel 12 står det at barn har rett på å uttrykke sin mening i alle forhold som vedrører barnet. (FN barnekonvensjon, 2003). Barnets synspunkter skal tillegges stor vekt, i samsvar med barnets alder og modenhet. Å bli sett og hørt er en av menneskerettighetene. Det er derfor viktig at barnehageansatte er bevisste på invitasjoner som barn sender ut, og som kan være med på å hjelpe barnet når det er bekymring om seksuelle overgrep.

Barnehagen er underlagt barnehageloven (Kunnskapsdepartementet, 2006). Under § 2 Omsorg, oppdragelse og læring sier lovverket at barnehagen skal fremme menneskelig likeverd, likestilling, åndsfrihet, helse og forståelse av bærekraftig utvikling. Forebyggende arbeid mot seksuelle overgrep er med på å fremme barnets helse. Barnehageloven § 22 handler om barnehagens opplysningsplikt hvis det er mistanke om mishandling og seksuelle overgrep. Herunder ligger en forpliktelse til å melde fra om sin bekymring og dele opplysninger med barnevernet.

Rammeplanen for barnehagen er et forpliktende styringsdokument som legger føringer for barnehagens pedagogiske innhold. Under fagområdet livsmestring og helse står det:

«Personalet skal ha et bevisst forhold til at barn kan være utsatt for omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep, og vite hvordan dette kan forebygges og oppdages»

(Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 16). Det betyr at barnehagene systematisk må jobbe med forebyggende arbeid. Det er ikke noe som kan velges bort fordi tiden ikke strekker til, eller fordi personalet føler de mangler kunnskap eller kompetanse til å møte disse sakene. Årlig utsettes barn for seksuelle overgrep og sannsynligheten for at man har et av de utsatte barna i barnehagen er dessverre til stede.

Det kan være vanskelig å oppdage barns signaler om at de har vært utsatt for seksuelle overgrep. Mange barn som blir utsatt for overgrep, forstår ikke hva de har blitt utsatt for, og vet ikke at dette er ulovlig. Dette må barn få kunnskap om (Fris, 2019, s. 36). Barn kan mangle språk og begreper for hva de har blitt utsatt for, og dermed blir det vanskelig å fortelle hva de har opplevd (Søftestad & Andersen, 2014, s. 29). Søftestad (2005) viser til saker hvor informanter oppgir at det var vanskelig å finne anledninger til å fortelle om seksuelle overgrep. Overgrep er et sensitivt tema man ikke bare kan begynne å snakke om uten at det er etablert samtalevaner rundt temaet. Dette viser behovet for en «inngangsport» som gir

anledning til å fortelle (Søftestad, 2005, s.187). Barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep, vil kunne gi forskjellige signaler på at noe er galt, verbalt eller ved handlinger. Om det ikke er voksne rundt som prøver å oppfatte hva barnet har å si, vil det være mulighet for at barnet slutter å fortelle (Aasland, 2014, s. 59). Barn beskytter seg ved å trekke seg unna først om de fornemmer at de voksne trekker seg unna. De fornemmer også fort om inntrykkene vekker ubehag eller til og med avsky hos den voksne (Raundalen & Schultz, 2008). Dette gir grunn til å påstå at den voksne reaksjonen er helt avgjørende for om det overgrepsutsatte barnet forteller sin historie.

Det finnes flere måter å forebygge vold og overgrep, der undervisning inngår som i samtaleverktøyet *Kroppen er min*. Proaktive strategier er tiltak som har som hensikt å forebygge og motvirke en negativ utvikling av ulike psykososiale vansker, og kan være en egnet strategi å bruke i barnehagen. Strategien bør være trygghetsskapende og ha et mål om fremtidig virkning (Glad, Øverlien & Dyd, 2010). Bruken av samtaleverktøyet i forebygging har som mål å gi barna økt kompetanse om egen kropp og egne grenser og vonde/gode hemmeligheter. Dette gjøres ved å gjøre barna kompetente, forberede dem på uventede situasjoner, gi dem handlingsmuligheter som å si fra eller løpe unna, og lære dem begreper slik at de kan sette ord på sine opplevelser. Det er viktig at barnehagen gir barna kunnskap om hvilke grenser som gjelder for egen kropp, lære dem å respektere andres grenser og at vonde hemmeligheter er noe man aldri skal bære alene. Det å jobbe med dette kan forhindre overgrep. Befring og Moen (2011, s. 193) kaller dette for å utvikle motstandsdyktighet.

Regionalt ressurscenter om vold og traumatisk stress la frem en rapport til barne-, ungdoms og familiedirektoratet etter deres kartlegging og vurdering av undervisningsopplegg i barnehage og skole om vold og seksuelle overgrep (RVTS, 2016). Kartleggingen var bestilt som en del av et tiltak til *strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom* (2014-2017). I anbefalinger fra RVTS (2016) påpeker de at forebygging for de minste barna ikke må inneholde mange momenter med frykt og forvirring. Barnehagelærerne har ansvar for at de bruker sin kunnskap til å tilpasse innholdet til barnets og barnegruppas alder og forutsetninger når de planlegger aktiviteter og temaer det skal arbeides med. Samtidig er det viktig å holde fast på at det er aldri et barns skyld om overgrep skjer, og at det heller ikke er barnets ansvar å si fra om et overgrep. Det er de voksnes ansvar.

3.2 Opplysningsplikten til barnevernet

Alle ansatte i barnehagen har en plikt til å følge med og melde fra til barnevernet hvis de ser forhold som kan være skadelig for barnet. Barnehageeier og styrer er ansvarlige for at alle

ansatte kjenner til regelverket og rutiner rundt meldeplikten til barnevernet. Barnehagene har en beredskapsplan, der barnehagene må forberede seg på: å våge å innse at det verst tenkelige kan skje barn også i deres barnehage. God krisehåndtering forutsetter en gjennomtenkt og godt utført beredskapsplan alle ansatte kjenner til. Beredskapsplanen i barnehagen omhandler instruks for hva en skal gjøre ved mistanke om seksuelle overgrep. Ofte blir en bekymret for et barn uten at barnet har sagt noe som vekker bekymring, eller uten at det foreligger ytre tegn. Det kan være en vag fornemmelse av at det er noe med dette barnet, som fører til bekymring. Sjøftestad (2005) viser til saker hvor det er kommet konkrete utsagn fra barn om seksuelle overgrep, men hvor de involverte parter ikke har undersøkt bekymringen nærmere (Sjøftestad, 2005, s. 75).

Å ikke undersøke forhold som vekker bekymring, kan få katastrofale konsekvenser for barnet og er straffbart etter norsk lov, jf. barnehageloven § 22 (Kunnskapsdepartementet, 2006). I barnehageloven § 46 fremgår det at barnehagen har opplysningsplikt til barnevernet.

Loven pålegger alle ansatte med taushetsplikt til å gi opplysninger til barnevernet når det er grunn til å tro at barnet blir mishandlet, eller det er mistanke om seksuelle overgrep. § 22 andre ledd i barneloven omhandler opplysningsplikten, og her påpekes det at en bekymringsmelding skal inneholde en konkret og begrunnet mistanke ut fra egne observasjoner og opplysninger og ikke være basert på rykter eller opplysninger utenfra. Dokumentasjonen skal inneholde observasjoner av barnet, atferden som vekker bekymring, eller ordrette uttalelser fra barnet. Dokumentasjonen har stor betydning for det videre arbeidet i en sak, da en vet at mange saker blir henlagt på grunn av for få bevis.

Når et barn er mistenkt for seksuelle overgrep, skal ansatte i henhold til kommunens og barnehagens beredskapsplan ta bekymringen videre til barnehagens leder. Styrer kan herfra kontakte ulike hjelpeapparat for drøfting, om det er behov for det. Denne drøftingen kan skje anonymt, det vil si at en ikke oppgir opplysninger som kan knyttes til barnet og familien. Hvis styrer ikke velger å ta en sak videre, har den bekymrede selv ansvar for å gå videre med sin bekymring i henhold til barnehageloven § 22 (Kunnskapsdepartementet, 2006).

Når det kommer til avdekking av seksuelle overgrep, kan det strekke fra en mistanke, en magesfølelse-til konkrete signaler som tyder på at barnet er utsatt for seksuelle overgrep. I noen tilfeller kan det komme helt tydelige uttrykkelser fra barn at de er utsatt for seksuelle overgrep. Likevel vil mange barn gi vage signaler på at noe er galt- og eventuelt hva som er galt. Sjøftestad (2005) beskriver barnehager som arenaer i en særskilt posisjon når det gjelder

å oppdage tegn på seksuelle overgrep. Dette begrunnes med at de ansatte er sammen med barna jevnlig, og over tid. De ansatte får muligheten til å bli kjent med barna og observere barna i det daglige. Barnehagens rolle ved bekymring- eller mistanke, er å gjøre observasjoner- samt å beskrive atferd, uttalelser og andre ting som er utløsende faktor for bekymring (Søftestad, 2005, s.79). I *Kroppen er min* samlingene er det alltid med en observatør som skal sikre å observere atferd eller utsagn som gir mistanke om seksuelle overgrep. Observasjon handler om refleksjon over det vi ser, og som vi gjør noe med (Løkken & Søbstad, 2013, s. 40). Kunnskap om barn, oss selv og verden dannes og konstrueres gjennom det som gis oppmerksomhet og settes ord på. Bae (2018, s. 113) poengterer nødvendigheten av observasjon i de sammenhenger barna er i. Barnet kan ikke forstås løsrevet. Barnet kan forstås i relasjon til sin sosiale og kulturelle kontekst. Det ligger en makt i observatørens menings- og kunnskapskonstruksjon. I utøvelsen utfordrer det etiske og kritiske refleksjoner over observatørrollen og de lovene, teoretiske og etiske, en støtter seg til. Systematisk kartlegging av personlige opplysninger om barn vedrører flere juridiske spørsmål. Barns rett til personvern presiseres i barnekonvensjonen artikkel 16, hvor det står at ingen barn skal utsettes for vilkårlig eller ulovlig innblanding i sitt privatliv, sin familie eller ulovlige angrep mot sitt omdømme (FN barnekonvensjon, 2003).

3.3 Den profesjonelles kompetanse

Som yrkesutøver innehar barnehagelæreren en kompetanse på sitt fagfelt. I litteraturen finnes det ulike teorier å dele denne inn i. Begrepet «kompetanse» stammer fra det latinske *competentia*, som betyr skikkethet. Det å være kompetent handler om å være skikket eller kvalifisert til å gjøre det man gjør (Skau, 2017, s. 57). Sosiologen Greta Marie Skau (2017, s. 58) bruker begrepet samlet profesjonell kompetanse, som innebærer kompetanse som består av tre deler som henger sammen som en helhet: yrkesspesifikke ferdigheter, teoretisk kunnskap og personlig kompetanse. I den teoretiske kunnskapen i denne studien handler det om den profesjonelles kunnskap om opplysningsplikten til barnevernet, om seksuelle overgrep og om barns seksualitet og utvikling. Yrkesspesifikke ferdigheter er ferdigheter som hjelper den profesjonelle til å snakke med barn om seksuelle overgrep og barns seksualitet. Personlig kompetanse er en kombinasjon av individets kvaliteter, egenskaper og ferdigheter. I denne sammenhengen handler det også om holdninger og ansvar for å melde til barnevernet. Alle sidene påvirker og er avhengige av hverandre. I alle yrkesrelaterte handlinger og samhandlinger kommer disse til uttrykk samtidig, men med ulik tyngde (Skau, 2017, s. 59).

Den personlige kompetansen er ifølge Skau (2017) spesielt viktig når en jobber med mennesker, siden en yrkesutøver har lett for å sette søkelys på handling, kunnskap og teknikk. Dette er en type kompetanse man ikke kan lese seg til, den må trenes opp og handler om å sette teori ut i praksis og å forstå og handle med mennesker på en hensiktsmessig og god måte. Denne formen for kompetanse er kanskje den eneste vi kan dra nytte av våre nederlag og feiltrinn (Skau, 2015, s. 60-61). Erfaringene kommer først og er den viktigste kilden til forståelse. Den personlige kompetansen din som yrkesutøver avgjør hvem du lar andre få være i møte med deg. Det handler om å forstå og samhandle med de menneskene vi møter i en yrkessammenheng på en god måte. En relasjonskompetent person kommuniserer på en måte som gir mening, som ivaretar den overordnende hensikten med samhandlingen, og som ikke krenker den andre. (Skau, 2017, s. 62).

Som fagpersoner innehar vi makt. Vi har relasjoner med mennesker som er avhengige av vår hjelp. Etikeren Knud E. Løgstrup (1991) har blant annet pekt på at etikken må sees i lys av at vi mennesker er avhengige av og har makt over hverandre, og at grunnprinsippet må være at vi må bruke denne makten til det beste for de andre og ikke for oss selv. For yrker der man har ansvar for barn, er det snakk om et særlig maktforhold som også medfører et særlig stort ansvar (Løgstrup, 1991, s. 112–114).

Ifølge Skau (1992) må man være bevisst på hvordan man utøver makt, for å bevare tillit. Noen ganger kan maktbruken være ment som hjelp, men kan føre til mer skade. De fleste profesjoner som jobber med mennesker, ønsker ikke å krenke, men alle er ikke bevisst på hvordan de selv kan unngå å krenke andre. Makt er en del av yrkesutøvelsen i relasjonen med andre. Makten er imidlertid ofte tilslørt og vanskelig å få øye på (Skau, 1992, s. 39).

Filosof og ide historiker Michel Foucault (1995) pekte gjennom sitt forfatterskap på at en stor del av den menneskelige seksualiteten er kontekstuell. Han viste til at seksualitet blir underlagt en form for disiplin og makt. Han påpekte at det er to måter å tilnærme seg seksualitet på: med en holdning om at den er reproduksjon, eller som «Ars erotica». «Ars erotica» forstår seksualitet som en nytelsespraksis gjennom erfaring. Hva slags meninger som råder om disse to synene på seksualitet, vil påvirke hvordan barna blir møtt. Synet på seksualitet vil påvirke hvordan barnehagelærerne med sin kunnskap vil møte barna og deres seksualitet. Det reproduktive synet har ifølge Vildalen (2014, s. 25) ført til en usynliggjøring av barns seksualitet. Denne usynliggjøringen kommer av mangelen på kunnskap om og forskning på temaet.

Barnehagelærerne har fått ferdigheter på hvordan man kan kommunisere med barn om grenser for egen kropp etter opplæring i samtaleverktøyet. Det er nettopp i samtalene som oppstår mellom de ansatte og barna, at mye av det forebyggende arbeidet ligger. Samtalene handler om sensitive temaer. Det finnes mange måter å ha en samtale på i barnehagen, og den pedagogiske samtalen som her blir belyst, er mellom barnehagelærer og barnet. De samtalene som preger barnehagehverdagen, er ofte preget av de spontane samtalene som formidler verdier og normer. I barnehagen oppstår det mange spontane samtaler som er med på å skape fortrolighet og tillit gjennom felles positive opplevelser. Slike samtaler skaper gode relasjoner mellom barn og voksen. En tett og nær relasjon er en forutsetning for at barnet vil fortelle om seksuelle overgrep. I det forebyggende arbeidet mot seksuelle overgrep kan temaer om kropp, følelser og andres grenser bli introdusert i en planlagt samling, for senere å dukke opp i de spontane samtalene. Den planlagte samtalen blir en «inngangsport» som kan åpne for samtaler senere. Noen ganger vil det være nødvendig med en barnesamtale for å avklare veien videre.

Refleksjon over egen praksis i samtaler med barn vil gi viktig kunnskap og til kvalitet i samtalen. Samspillstøtte innebærer å skape og styrke relasjonen til barnet og mellom barna. De voksne i barnehagen har ansvar for at barnets perspektiv og interesse i samtalen blir vektlagt. Dette gjøres ved at den voksne er «støttende og oppmerksom» (Bae, 2004). Hvordan den voksne støtter, varierer ut fra den enkeltes samtalestil og ut fra hvilken situasjon samtalen foregår i. Å være støttende innebærer å ta barnets perspektiv og uttalelser på alvor, og når de samtaler om et tema, skal den voksne være undrende og lyttende. Ved gjennomføring av «vanskelige samtaler» må den voksne være bevisst på at kommunikasjon og holdning ligger til grunn for å oppnå kontakt og vinne barnets tillit.

Bae (2004) undersøkte i sin doktorgradsavhandling samtalemønstrene i barnehagen. Hun fant to samtalemønstre: trange samtalemønstre hvor den voksne har en styrende tilnærming som gir barn lite rom for innspill og initiativ. Her stiller den voksne kunnskapsspørsmål og er mer opptatt av å få et riktig svar enn å følge barnets undring. Åpne samtaleprosesser vektlegger at den voksne undrer seg sammen med barnet og viser stor glede ved å dele opplevelsen med barnet. Dette gir barnet en opplevelse av en god samtale, noe som er viktig under samtaler som handler om tabubelagte temaer. Som profesjonell yrkesutøver bør en derfor reflektere og analysere sin samtalestil for å se på hvilken stil som dominerer mest når en bruker samtaleverktøyet. I disse samtalene kan det dukke opp utsagn eller atferd som vekker bekymring. Da er det viktig at den voksne har en åpen samtalestil hvor det er barnet sin

opplevelse som er i fokus, og at det som er vanskelig, og oppleve at den voksne lytter. Bae (2004) fremhever viktigheten av en anerkjennende grunnholdning der en lytter og bekrefter og har forståelse, aksept og toleranse for det barnet sier. Videre må den profesjonelle vurdere grundig om det er grunn til å melde inn til barnevernet, og kjenne til opplysningsplikten.

3.4 Barns seksualitet og utvikling

I Rammeplanen for barnehager (Kunnskapsdepartementet, 2017) nevnes seksualitet i forbindelse med forebygging av seksuelle overgrep og at barnehagen skal være åpen for seksuelle orienteringer og kjønnsidentitet. I lov om barnehager heter det i § 2 at «Barnehagen skal ha en helsefremmende og forebyggende funksjon», noe som innebærer at seksualitet er en akseptert del av barns helse. Strategiplanen «Snakk om det!», som er utarbeidet av Helse- og omsorgsdepartementet (2017–2022), setter barns seksuelle helse på dagsordenen og understreker at dette arbeidet må begynne i barnehagen. Den tar utgangspunkt i at seksualitet er en helsemessig ressurs i alle faser av livet og fører til god livskvalitet og god helse hos den enkelte. Strategien har fokus på at barn skal få utfolde seg gjennom lek, nakenhet og barns seksualitet. Seksuell helse for barn innebærer at de forstår, aksepterer og mestrer sine egne følelser og er trygge på egen kropp. En god seksuell helse er en ressurs og beskyttelsesfaktor som fremmer livskvalitet og mestringsferdigheter (Helse- og omsorgsdepartementet, 2017).

En del av det å vokse opp handler om å utvikle et godt selvbilde og danne en identitet. Dette innebærer blant annet gode muligheter for utforskning, lek og læring. Innenfor dette vil seksualiteten ta plass, og den bør være en naturlig del av oppveksten (Skarpsno, 2013, s. 29). Seksuell helse for barn dreier seg om å forstå og mestre følelser og å være trygg i egen kropp. I tillegg innebærer det å sette kroppslige grenser for seg selv og respektere andres grenser for sin kropp (Fris, 2019, s. 10). Seksualitet er en medfødt egenskap som ligger til grunn for god tilknytning mellom mennesker, med tilhørende utvikling av empati og kjærlighet. Seksualitet handler om å danne relasjoner med andre mennesker, om å inneha en god psykisk og fysisk helse og det å skape nye generasjoner (Vildalen, 2014, s. 13). Å gi barn kunnskap om seksualitet og helse legger grunnlaget for en helsefremmende livsstil og valg senere i livet (Helse- og omsorgsdepartementet, 2017).

Fra fødselen av lærer barn om kroppen, om kjærlighet og om hvem de har tillit til. Barnet lærer om seksualitet. Det læres via den omsorgen som mottas fra personer rundt dem, og via kroppskontakt, kjærlig berøring og bekreftelse fra omsorgspersoner. I denne fasen lærer barnet om nærhet og intimitet (Skarpsno, 2013, s. 34). Ved å lytte til barnet, tolke og svare på dets signaler og tilfredsstillende barnets behov lærer barnet å stole på andre. Ved å tolke barnets

emosjonelle uttrykk, sette ord på det som skjer, og respektere dets behov for nærhet, avstand og pauser læres det om følelser og grenser. Barnets utforskning av kroppen og spørsmålene som dukker opp, er en naturlig og sunn prosess for barns seksuelle utvikling (Aasland, 2015, s. 45).

Barn har i femårsalderen utviklet et godt språk og kan spørre om og undre seg over kropp og følelser. Mange barn kan bli bevisst på miljøet rundt seg og ha et ønske om å være nakne, mens andre vil dekke seg til når en er med andre. Dette vil igjen være individuelt (Vildalen, 2014; Aasland, 2015). Barn er nysgjerrige av natur. Det er måten barnet lærer på, og undringen omfatter også kroppen. Det er viktig at barn får gode svar på sine spørsmål knyttet til seksualitet, på lik linje med svarene de får på andre ting de lurer på. Barn trenger ord for det de erfarer. For å lære de rette ordene må voksne tørre å sette ord på kjønnsorganer og følelsene (Aasland, 2015, s. 15).

Barnet er avhengig av at voksne som kan hjelpe når de kjenner følelser i kroppen og er avhengig av at voksne speiler dem ved å si «jeg ser du er lei deg» samtidig må barnet grensesettes adekvat og hjelpes til en alternativ måte å agere på. Dette gir barnet en følelse av hva som forventes, samtidig som det utvikler strategier for håndtering av egne følelser. Bevisstgjøring av egen reaksjonsmønster er grunnleggende for å utvikle forståelse for egne grenser og behov. Grenser og følelser er også vanskelige temaer for voksne. For et barn som ikke har forutsetninger for å forstå alle signaler og er det avgjørende at noen hjelpes til å bli bevisst på hva de liker og ikke liker. Denne bevisstheten er en viktig del av den seksuelle utviklingen.

Det er viktig at ansatte i barnehagen har gode kunnskaper om barns seksuelle utvikling for å møte barna på en anerkjennende og trygg måte. Barn viser tidlig sin interesse for kjønnsorganene sine. Omsorgsgivere og samfunnet formidler positive og negative reaksjoner knyttet til kropp og vil være med på å påvirke barnets opplevelse av seksualitet (Langfeldt, 2000, s. 35). Seksualitet hos barn er ikke det samme som seksualitet hos voksne. Barn legger noe annet i sin seksualitet enn voksne med sine erfaringer. Seksualitet hos barn handler ikke om at barn tenker på sex eller har seksuell tenning slik som voksensexualitet. For barna handler det stort sett om gode følelser i kroppen (Vildalen, 2014, s. 29). At barn lærer noe generelt om seksualitet, betyr ikke at de kopierer handlinger og ufordøyde inntrykk. Ifølge Gert J.J. Biesta (2006) er ikke læring at noe tilegnes, mestres, pålegges eller internaliseres, men en respons og reaksjon på noe nytt, forstyrrende, ukjent og annerledes. Barns seksuelle lek betraktes som deres respons eller forsøk på å rekonstruere inntrykk eller kunnskap om

seksualitet, uttrykt gjennom lek og ikke gjennom en imitasjon av handlinger barnet ikke har forutsetninger for å forstå. Det er derfor nødvendig med en felles forståelse hos personalet om hva som er normalt og ikke normalt.

Filosofen Merleau-Ponty (1994, s. 93) var opptatt av det subjektive barnet i møte med verden. Han vektla kroppen og dens naturlige sanselige tilværelse i «rommet». Han var opptatt av lek og den naturlige bevegelse som barn tar i bruk. Leken har i nyere tid blitt tatt opp som det mest helsefremmende tiltaket for barn. Leken er viktig for barn. Gjennom lek lærer barn regler for sosialt samspill og ferdigheter innenfor sosial kompetanse, og de bearbeider ulike opplevelser og tanker ved hjelp av lek. Leken skal være befriende, fylt av glede og humor.

Lek handler om å sette seg inn i andres behov, følelser og tanker og utvikle prososial atferd (Skarpsno, 2013, s. 42). Barn leker doktorleker, familieleker og seksuelle leker hvor de kan vise fram og utforske kjønnsorganene og rumpa til hverandre. De kaller det gjerne «tiss-mot-tiss»-lek (Aasland, 2015, s. 51). Alle disse lekene er viktige for barnets seksuelle utvikling og kunnskap om kropp, grenser, lyst og kontroll (Langfeldt, 2000, s. 34). Ved å leke seksuelle leker lærer barna å lese andres signaler og grenser, respektere disse grensene, sette egne grenser og vise empati og glede. På denne måten gis barna mulighet til å utvikle en sunn og seksuell helse. Bevissthet rundt egne grenser, respekt for andres kropp, hva en liker og ikke, kan bidra til en forståelse av seksualitet som favner undersøkelse, lyst og glede (Skarpsno, 2013, s. 42). Om barn ikke tillates å leke seksuelle leker, blir de fratatt muligheten til å kjenne på disse følelsene og finne ut hva som er rett og galt for sin kropp eller andres kropp. Dette kan være uheldig for utviklingen av barns seksuelle helse (Langfeldt, 2000, s. 35). Samtidig er det ikke alltid at barn ønsker å være med på leker hvor kjønnsorgan og anus skal utforskes, og de voksne må passe på at leken er frivillig fra alle parter, slik at ingen blir presset til noe de ikke ønsker. Dermed er det viktig at barnehageansatte følger med på at det er frivillig (Aasland, 2015, s. 93).

4 METODE

I dette kapittelet beskrives den vitenskapelige og praktiske gjennomføringen av forskningsmetoden jeg har anvendt i studien.

4.1 Kvalitativ metode og design

For å få svar på problemstillingen ble kvalitativ metode anvendt i form av semistrukturert intervju. Kvalitativ metode og kvalitativt forskningsdesign gir innsikt i menneskers erfaring, opplevelser, tanker og forventninger. I intervjuet blir kunnskapen produsert mellom forsker

og den som blir intervjuet, altså i en sosial sammenheng. Steinar Kvale og Svend Brinkmann (2015) presenterer en trinnvis fremgangsmåte for forskningsprosessen. Målet var å utvide kunnskapen om hvordan barnehagelærerne opplevde at det var å bruke samtaleverktøyet, og styrke min forståelse av dette samt søke etter den levende kunnskapen til informantene. På bakgrunn av dette er kvalitativ metode passende for å belyse studiens tema (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 46–47).

Studien bygger på et fenomenologisk perspektiv og en hermeneutisk tilnærming (Kvale & Brinkmann, 2015). Det å ha et fenomenologisk perspektiv i kvalitativ forskning handler om å forsøke å forstå sosiale fenomener ut fra aktørens perspektiver og beskrive verden slik den oppleves av informantene, snarere enn å forklare og analysere. Hensikten blir dermed å få tak i informantens virkelighet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 46).

Mennesker vil tolke mening ut fra kontekst og sammenheng, og her kommer hermeneutikken inn. Hermeneutikken handler om å gripe fatt i et dypere meningsinnhold enn det som umiddelbart blir oppfattet. Videre legges det vekt på at det ikke finnes en egentlig sannhet, men at et fenomen kan tolkes på flere måter. I bearbeidelsen og analysen av datamaterialet tolket jeg teksten for å komme til et dypere meningsinnhold. Hermeneutikken har en dialogisk natur, ettersom både tolkningen og forståelsen må betraktes som en kunnskapsprosess mellom meg og teksten som tolkes (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 73–74). Kvalitativ metode har en induktiv tilnærming, og jeg vil analysere og kategorisere informasjonen fra intervjuene. Funnene vil jeg videre knytte opp mot tidligere rapporter, forskning og teori, for å se om det samsvarer, eller om jeg har gjort funn som det bør forskes mer på.

4.2 Kvalitativt semistrukturert forskningsintervju

Et kvalitativt forskningsintervju innebærer at intervjueren gjennom samtale er ute etter å forstå fenomener i informantens liv ut fra informantens egne opplevelser og erfaringer med fenomenene (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 42). Det semistrukturerte forskningsintervjuet er en velegnet metode, ettersom intervjuet er en forberedt samtale relatert til temaområder. Hensikten min var å få til en samtale med informanten om de gitte temaene og få fylldige beskrivelser av og fortellinger fra informantens livsverden. I det semistrukturerte intervjuet er det forskeren som styrer intervjuet ved hjelp av en intervjuguide med temaer. Dette gjøres for å ha en viss struktur, og samtidig har forskeren mulighet til å være fleksibelt og stille oppfølgings spørsmål ut fra det informanten snakker om (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 84).

4.3 Forforståelse

Et fellestrekk som samfunnsforskere møter, er at de forholder seg til en verden som allerede er fortolket av menneskene som det forskes på (Gilje & Grimen, 1993, s. 148). Når vi forsker på et fenomen, er det i lys av den bakgrunn vi drar med oss. Dette er det filosofen Hans-Georg Gadamer betegnet som vår forforståelse. Tidligere erfaring og opplevelser er tatt med inn i møtet med barnehagelærerne. Dette fører til at jeg aldri møter verden forutsetningsløst. Barnehagelærerne hadde med seg opplevelser med bruken av samtaleverktøyet. Jeg ønsket også å forstå livsverdenen gjennom barnehagelærernes øyne og se fenomenet slik det fortonet seg for dem ut fra deres ståsted. Samtidig hadde jeg med meg tidligere erfaring fra de andre intervjuene.

Å være bevisst på egen forforståelse og å gjøre rede for dette kan ha påvirket tolkningen av resultatene (Dalen, 2011, s. 16). Min forforståelse er knyttet til at jeg fra min tidligere jobb som barnehagelærer hadde erfaring med samtaleverktøyet: Jeg hadde benyttet det to ganger med femåringer, som nevnt innledningsvis i oppgaven. Metoden er valgt for å få tak i informantenes egne opplevelser. Når det gjaldt valg av litteratur, forsøkte jeg å skaffe meg et bredt spekter av kunnskap før jeg tok avgjørelsen om hva slags litteratur som ville være relevant i min oppgave. Dette kan tenkes å være naturlig, men det kan være spesielt viktig om en går inn i studien med visse antagelser om temaet. Dermed ville jeg utfordre egen forforståelse av temaet. Jeg har brukt mye tid på å lese bøker, teori, artikler og forskning om ulike forebyggingsprogrammer og barns seksualitet. Likevel har jeg ikke funnet forskning på forebyggingsverktøy om seksuelle overgrep som blir brukt i barnehagene i Norge. Jeg har svart på studiens problemstilling gjennom drøfting av valgt litteratur, teori, rapporter, forskning og studiens empiri. Det er informantenes egne erfaringer og uttalelser som er grunnlag for analysen og den videre drøftingen.

4.4 Utvalg

Et krav ved utvelgelsen av barnehager var at barnehagene skulle ha erfaring med samtaleverktøyet. Som kriterium for utvalget satte jeg at informantene skulle være barnehagelærere, og at de skulle ha erfaring med samtaleverktøyet. Jeg tok først kontakt med enhetsleder for barnehagene på e-post, med informasjon om og samtykkeskjema for studien. Deretter fikk jeg kontaktinformasjonen til barnehagelærerne av enhetsleder og tok kontakt med informantene på e-post, der jeg la ved informasjon og samtykkeskjema. Til sammen består det empiriske materialet av fem transkriberte intervjuer fra fire barnehager som er lokalisert i Agder. Barnehagene har totalt fem barnehagelærere som har fått opplæring i

samtaleverktøyet i 2018. Informantene har alle barnehagelærerutdanning og var ferdig utdannet fra 10–15 år siden, og de er alle mellom 35–45 år. Denne studiens informanter består av fem barnehagelærere. Intensjonen med denne studien er ikke å forsøke å synliggjøre en eventuell manglende kompetanse hos enkeltindivider, men studien kan peke på et behov for mer forskning og synliggjøring av det valgte temaet.

4.5 Intervjuguide

Intervjuguiden er en liste over temaer og spørsmål som jeg ønsker å avklare under selve intervjuet. Hvilke temaer man har fokus på, henger sammen med hvilke forskningsspørsmål man ønsker å svare på gjennom studien (Johannessen et al., 2020, s. 349). Jeg brukte lang tid på å utforme en relevant og tydelig intervjuguide, hvor det skulle være rom for refleksjon og informantenes egne oppfatninger av fenomenet. Spørsmålene bør stilles på en måte som inviterer intervjupersonen til å reflektere over temaene det spørres om. Jeg laget hovedtemaer som dekket de viktigste områdene som det var ønskelig å belyse, mens jeg utarbeidet underspørsmål med tanke på at det skulle være opp til informanten og det som skjer i samspillet, som ville avgjøre om det ville være behov for å anvende dem. Intervjuets struktur skulle ligne mest mulig på en samtale, men samtidig være en forskningssamtale med en bestemt metode og metodikk (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 42). Jeg begynte intervjuene med et åpent spørsmål hvor jeg lyttet oppmerksomt og viste interesse og forståelse for det informanten uttrykte, med et ønske om at informantene skulle føle seg avslappet og komfortable (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 160). Jeg brukte samme intervjuguide i alle intervjuene. Hovedtemaene i intervjuguiden baserte seg på studiens problemstilling, og jeg ønsket å undersøke hovedtemaene i alle intervjuene og å fremstille dem tematisk.

4.6 Gjennomføringen av intervjuene

Det krever god forberedelse for å utføre et intervju hvor man skal lytte og søke svar på forskningsspørsmålet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 38). I denne forbindelse valgte jeg å utføre et pilotintervju med en kollega som hadde erfaring med forebyggingsverktøyet, for slik å øve meg som intervjuer. Pilotintervjuet hadde som formål at jeg skulle kunne øve på intervjuerrollen og hvordan man stiller spørsmål. Denne erfaringen og tilbakemeldingen ga meg et bedre utgangspunkt til å gjennomføre de andre intervjuene. Basert på tilbakemeldingene gjorde jeg noen justeringer. Pilotintervjuet inngår ikke i studien.

De første minuttene i intervjusituasjonen er avgjørende for om informantene føler tillit til at de skal kunne snakke fritt og legge frem sine opplevelser til intervjueren (Kvale & Brinkmann, 2015). For å være sikker på at informanten hadde forstått hva det innebar å delta i

studien, delte jeg ut samtykkeskjemaet på nytt (Vedlegg 4). Jeg forklarte hvem jeg var, hva jeg studerte, tidligere arbeidserfaring, hva materialet skulle brukes til, og de etiske aspektene ved intervjuet. Det ble lovet at datamaterialet skulle anonymiseres, samt at de hadde rett til å trekke seg uten forbehold. Alle intervjuene ble gjennomført på informantens arbeidsplass og tok mellom 45 minutter og 1 time. I intervjusituasjonen opplevde jeg at det var positivt å ha et fysisk intervju, da det er lettere å stille spørsmål når man kan tolke kroppsspråket til den som intervjues. I en intervjusituasjon kan kroppsspråk påvirke intervjusituasjonen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 126).

Intervjuene ble holdt når det passet for barnehagelærerne, slik at det ikke skulle være belastende for dem. Intervjuene ble tatt opp med diktafon utlånt fra Universitetet i Agder. Før intervjuene gikk vi gjennom samtykkeskjemaet, og så ble det skrevet under på. Ingen av barnehagelærerne fikk intervjuguiden på forhånd.

Da jeg er uerfaren som intervjuer, møtte jeg på utfordringer med noen informanter. Ifølge Kvale og Brinkmann (2015, s. 34) finnes ikke den ideelle intervjupersonen. Det stilles derfor krav til at intervjueren skal tilrettelegge slik at informanten kan gi kunnskapsrike svar. Jeg forsøkte likevel å legge til rette for best mulige data ved å innby til tillit og åpenhet. Til tross for åpne spørsmål fikk jeg korte svar av informantene. Dette var ofte i begynnelsen av intervjuet, og det var individuelle forskjeller på åpenhet. Etter hvert som jeg fikk etablert tillit og ro, åpnet informantene seg og delte nyttige og interessante data (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 18).

Etter hvert intervju lærte jeg noe nytt, og jeg reflekterte over hva som fungerte og ikke. Da jeg leste gjennom intervjuene til analysen, oppdaget jeg at det hadde vært flere muligheter til å utdype interessante temaer, som jeg ikke hadde fått med meg. I tillegg hadde spørsmålsformuleringene mine vært lange, jeg ble ivrig og spurte flere spørsmål på rad. Å stille gode spørsmål er et av kvalitetskriteriene for et bra intervju (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 83).

4.7 Maktforholdet mellom intervjuer og informant

I intervjuforskning kan det oppstå en asymmetrisk maktrelasjon mellom intervjuer og informant, der intervjueren må stå frem som en sterkere part (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 51). Jeg ønsket å tilstrebe en maktfri og likeverdig relasjon i intervjuene slik at de skulle bære preg av å være en samtale. Dette er med på å skape tillit og trygghet til meg hos informanten. I intervjuet kan det dukke opp situasjoner fra praksis som det kan være sårt og

vanskelig å si noe om. Kvale og Brinkmann (2015, s. 52) skriver at det er flere aspekter ved maktforholdet mellom intervjuer og informant. For det første er ikke forskningsintervjuet en åpen samtale mellom likestilte parter. Jeg som intervjuer stilte godt forberedt, men mine informanter visste i liten grad hva de gikk til. Samtalen ble styrt av meg og hadde som mål å skaffe informasjon for å få svar på en problemstilling. Jeg som intervjuer hadde forberedt spørsmål, men informantene kjente ikke til spørsmålene og stilte ikke like forberedt. Informantene hadde kun fått en prosjektbeskrivelse og et samtykkeskjema.

Et annet maktaspekt som også er viktig å få med, er at jeg sitter på mye makt når det gjelder hvordan funnene skal analyseres, og hva som skal være i fokus og tolkes. Det var jeg som intervjuer som avgjorde hvilken retning dialogen skulle ta for å få ønskelige funn. Da jeg i funnene fant at dette med kunnskap om barns seksualitet var en svakhet, bidro det til at jeg lette etter om det var flere svakheter knyttet til temaet i funnene (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 53).

Det har vært grunnleggende at hele forskningsprosessen skal være så transparent som mulig, at funnene som kommer frem i analysen, skal bli fremstilt på en ærlig måte, og at informantene skal kjenne seg igjen i det som er skrevet.

5 ANALYSEN

Grunnlaget for analysen er transkribert tekst fra fem intervjuer, som til sammen utgjorde 52 sider med tekst. Å analysere er en prosess der formålet er å lete i materialet etter svar på spørsmål, og der måten man stiller spørsmålene på, har konsekvenser for hvordan man forholder seg til empirien (Johannessen et al., 2006, s. 162). I analysen er problemstillingen et ledende spørsmål for prosessen der det empiriske materialet skal forsøke å besvare spørsmålet. Analysen blir her delt opp i elementer ut fra informantenes fortellinger i intervjuet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 219). Jeg vil bruke empirien til å svare på problemstillingen som blir stilt. Det empiriske materialet blir i analysen delt opp i forskjellige elementer ut fra informantenes fortellinger i intervjuet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 219).

Med bakgrunn i en fenomenologisk-hermeneutisk tilnærming ønsker jeg å undersøke fenomenet slik det fremstår for barnehagelærerne. Mine egne forståelser og tolkninger vil påvirke hva som presenteres som relevant. Tilnærmingen til analysen har vært en prosess som har vekslet mellom å se deler og helhet der forståelse og tolkning av materialet har påvirket egen forståelse. Det har vært en bevegelse mellom å se tekst som helhet og deler, deler og helhet. I litteraturen kalles dette skiftet mellom deler og helhet for den hermeneutiske sirkel

(Kvale & Brinkmann, 2015, s. 237). Tilnærmingen gjør at det empiriske materialet kan forstås og tolkes på forskjellige vis avhengig av egen forståelse og kunnskap om ulike fenomener. I analysen kan andre perspektiver på samtaleverktøyet fremstå på bakgrunn av ny kunnskap som har blitt tilegnet gjennom arbeid med analysen. I mange tilfeller gikk jeg tilbake til det empiriske materialet og analyserte ut fra ny forståelse.

5.1 Analyse av datamaterialet

Intervjusamtalene ble strukturert og analysert gjennom transkribering, der jeg gjorde datamaterialet om fra tale til skriftspråk. Intervjuene skifter form og går fra å være muntlige til å bli skriftliggjort, med den hensikt å klargjøre intervjuet for analyse (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 205). Jeg utførte transkriberingen selv for å bevare troverdigheten i studien. Hvert intervju er transkribert ordrett. Noen ord som ble gjentatt flere ganger, ble tatt bort, som «ja, ja, ja».

Det er viktig å belyse etiske spørsmål som gjelder transkriberingsprosessen. Ifølge Kvale og Brinkmann (2015, s. 106) er det særlig viktig å beskytte konfidensialiteten til deltakerne. Det stilles krav til trygg oppbevaring av materialet samt sletting av alt materiell når det ikke lenger er i bruk.

Under transkripsjonen noterte jeg ned forskjellige refleksjoner som ble gjort underveis, og disse skrev jeg ned på et eget ark. Jeg ble fort klar over hvilke temaer som gjentok seg. På grunn av dette var jeg i gang med meningsanalysen underveis i transkriberingen, noe som bidro til å hjelpe meg videre i analyseprosessen.

Analysen min er inspirert av Johannessen et al. (2006), som beskriver en fenomenologisk analyse. I en fenomenologisk analyse er forskeren først opptatt av det informantene forteller, og gjennom et fortolkende blikk leser forskeren datamaterialet for å forstå den dypere meningen med intervjupersoners tanker (Johannessen et al., 2006, s. 163).

Under transkriberingsprosessen leste jeg intervjuene mange ganger, og jeg dannet meg et inntrykk. Deretter fortsatte jeg med å analysere. Neste trinn handlet om å danne seg et helhetsinntrykk av intervjuet og få et overblikk. Dette gjøres ved å lese intervjuet flere ganger og lete underveis etter sentrale temaer som kommer fram i intervjuet (Johannessen et al., 2006, s. 163). I dette trinnet mener Johannessen et al. (2006) at det skjer en meningsfortetning, når forskeren forkorter og komprimerer utsagn. Det lages en form for sammenfatning, og forskeren får en første forståelse av datamaterialet (2006, s. 164).

Da jeg hadde dannet meg et helhetsinntrykk, gikk jeg mer systematisk til verks. Jeg gikk gjennom ett og ett intervju for å finne det Johannessen et al. (2006, s. 164) kaller for meningsbærende elementer. Det vil si å finne frem til identifiserende tekstelementer som gir kunnskap som er relevant for problemstillingen. Det ble foretatt en koding. Kodingen kan defineres som å fremheve og sette ord på viktige poenger i dataene. På denne måten bidro kodingen til å organisere og synliggjøre meningsbærende enheter (Johannessen et al., 2006, s. 164). Gjennom denne prosessen vokste det frem mange kategorier. Disse kategoriene baserte seg på intervjuguiden og det som framkom av datamaterialet. Videre ble transkriberingen gjennomgått på nytt, og relevante utsagn ble markert under kategoriene de tilhørte. Jeg valgte å lage en tabell, der kolonnene besto av kategori, et utsagn og egen fortolkning.

Kategori	Sitat	Fortolkning
Kompetanse	«Det handler om kunnskap vi ikke har hatt. Det er så bra at verktøyet sier hvordan jeg kan ordlegge meg, hva man kan si og ikke si. Dette har vært vanskeligere tidligere.»	<ul style="list-style-type: none"> – Ny kunnskap til barna – Fornyet egen kunnskap – Spre kunnskap til ansatte – Verbal trygghet
Barns utvikling og seksualitet	«Det er mest fokus på det som ikke er lov, i verktøyet. I første filmen snakker de om kilefølelsen og hva som er en god hemmelighet. Det har aldri vært jobbet med barns seksuelle utvikling så lenge jeg har jobbet som pedagog.»	<ul style="list-style-type: none"> – Svakheter i verktøyet – Bekymringer – Lite kunnskap ga utrygghet – Grenser

Tabell 1: Utdrag fra analyse.

Da analysen var ferdig, sto jeg igjen med 3 kategorier. Til slutt sammenfattet jeg alt sammen på nytt med de meningsbærende enhetene. Her er det viktig å kontrollere at det nye materialet gir samme inntrykk som det opprinnelige materialet (Johannessen et al., 2006, s. 166). I sammenfatningen fremsto materialet ganske likt som intervjuene, men jeg så at det var ulike funn som hadde endret seg i forhold til førsteinntrykket av materialet, som gikk på profesjonsmakten som informantene hadde fått med verktøyet. Denne makten viste seg i

funnene ved hvordan informantene ivaretok barn ulikt etter små utsagn om mistanke om seksuelle overgrep.

5.2 Pålitelighet og gyldighet

Kvale og Brinkmann (2015) bruker de norske begrepene pålitelighet og gyldighet, men også ordet validitet for å vurdere om en studie er troverdig, og hvor sanne resultatene er. Å validere en studie går ut på å stille spørsmål og dreier seg om metoden er egnet til å undersøke, og betingelser for å vurdere kunnskapens gyldighet (Kvale & Brinkmann, 2015). Punkt for punkt skal jeg utvikle mine egne motforestillinger for å se om mine beslutninger har alternative muligheter. Dette kalles refleksivitet (Malterud, 2011, s. 18).

I denne masteroppgaven får leseren god innsikt i forskningsprosessen, noe som øker påliteligheten til materialet som fremstilles. Jeg har kontinuerlig vurdert og validert de ulike fasene i arbeidet til ferdig besvarelse. Jeg beskriver konteksten, forforståelse, metodevalg og utvelgelse av informanter. Arbeidet med analyseprosessen er skjematisk fremstilt i en egen tabell. Jeg har underveis vært kritisk til hvordan undersøkelsen er gjennomført. Etske vurderinger knyttet til studien beskrives også.

Ved å anvende en annen metode ville jeg ikke fått undersøkt det jeg ønsket å undersøke, og kommet i dybden på barnehagelærernes opplevelser. Jeg har forsøkt å fremstille resultatene på en forståelig og interessant måte for leseren, slik at hovedopplevelsene til barnehagelærerne kommer frem. Gyldigheten i studien økte da jeg bekreftet det informantene hadde sagt på informantsjekk i etterkant av intervjuene. Dette ble utført gjennom at jeg spurte om jeg hadde forstått dem riktig på ulike utsagn. Det transkriberte materialet ble ikke sendt ut til informantene i etterkant for gjennomlesing. Dette kunne jeg ha gjort for å øke troverdigheten (Kvale & Brinkmann, 2015).

Gjennom å reflektere over forskningen jeg har utført, og å være oppmerksom på mine fordommer og min subjektivitet, har jeg oppnådd det Kvale og Brinkmann (2015, s. 273) kaller refleksiv objektivitet. Det asymmetriske maktforholdet mellom forsker og intervjuperson er også vurdert og tatt hensyn til, og det er gjort rede for i etikk-kapittelet (Kvale & Brinkmann, 2015).

5.4 Overførbarhet

I kvalitativ forskning, som i denne studien, som er forankret i en hermeneutisk-fenomenologisk tilnærming, er det nødvendig å presentere klart hvordan dataene er innhentet. I et semistrukturert intervju vil kjemien mellom intervjuer og informant være avgjørende for å

få frem ærlige refleksjoner, noe som gjør det umulig å kunne gjenskape det samme resultatet, selv med samme intervjuer. Det var viktig for meg at jeg ikke kjente dem jeg intervjuet, at jeg fikk ærlige svar, og at de ikke skulle tilpasse sine svar til hva jeg ville høre (Postholm et al., 2018, s. 223–225). Informantene framsto som oppriktige, de virket trygge i situasjonen og delte erfaringer og reflekterte rundt egen praksis. De delte sine erfaringer knyttet til sensitive temaer selv om det til tider var tøft og følelsesladet. Gjennom å være gjennomsiktig med alt jeg har utført i forskningsprosessen, mener jeg at resultatene er pålitelige og gyldige.

Fenomenet som undersøkes i denne studien, vil være knyttet opp mot relasjon og kontekst, og dermed må studiens resultater ses i sammenheng med dette. Studien består av et lite utvalg, og dens resultater baserer seg på den virkeligheten som fremkommer gjennom fem forskningsintervjuer, som igjen tolkes av meg. Barnehager kan bruke resultatene til å reflektere over hva som kan gjøres bedre i bruken av samtaleverktøyet, og de kan bruke dem til å sette et søkelys på svakhetene som viser seg i funnene.

Studien er ikke gjennomført på en slik måte at den gir mulighet for statistiske generaliseringer, men den kan brukes som et utgangspunkt for videre forskning.

5.5 Etiske problemstillinger i studien

I en intervjuundersøkelse er det mange etiske hensyn å ta underveis. Forskningsetisk handler det om hvordan mine handlinger som forsker kan ha direkte eller indirekte påvirkning på andre mennesker (Johannessen et al., 2006, s. 91). Denne studien berører barnehagelærere som har stor kjennskap til barn, nærmiljøet og foreldre. Det har derfor vært viktig å ivareta barnehagelærerne og tredjeparter gjennom anonymisering, informert samtykke og fremstillingen av barnehagelærerne i oppgaven.

Denne studien dreier seg om personalets kompetanse omkring et tabubelagt tema. Noen av informantenes utsagn som jeg har valgt å ha med i oppgaven, går inn på informantens holdninger og kompetanse omkring et sensitivt tema. Underveis i studien har det kommet frem funn som jeg stiller meg kritisk til måten deler av samtaleverktøyet brukes i barnehagen. Funnene fra studien kan skade de som har utarbeidet samtaleverktøyet, og stigmatisere barnehagelærere generelt.

Siden oppgaven inneholder personvernopplysninger relatert til lydopptak av intervjuene, er studien godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD).

I samarbeid med veileder sendte jeg inn en søknad til Fakultetets etiske komite (FEK) ved Universitetet i Agder, og de vurderte forsvarligheten av prosjektet. Søknaden ble godkjent.

Det er strenge krav til forskning på mennesker, og jeg som forsker har innrettet meg etter de forskningsetiske retningslinjene som er vedtatt av Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). Dette gjelder hensyn til informanter, frivillig deltakelse, informantens samtykke, informasjonshåndtering og lagring og at informanten kan trekke seg før intervjuene er anonymisert (Johannessen et al., 2006, s. 93).

I begynnelsen av intervjuene gikk vi gjennom prosjektbeskrivelsen, risikofaktorer ved å være med i studien, samtykke og taushetsplikten. Barnehagelærerne som er med i studien, har skrevet under på samtykke før intervjuet. De har også fått fiktive navn i oppgaven (NESH, 2016, s. 16). I det empiriske materialet har barnehagelærerne fått koder, og samtykkeskjemaene og transkripsjonene var innelåst i en safe hjemme.

I intervjuene stilte jeg ikke spørsmål om enkeltbarn, men om selve profesjonsutøvelsen. Etter hvert intervju spurte jeg om hvordan intervjuet hadde vært for informanten, og om de hadde tips til meg videre i forskningsprosessen. I noen av intervjuene følte jeg en veldig empati med barnehagelærer og andre parter som hadde vært involvert i saker hvor det hadde vært mistanke om og avdekking av overgrep. Etter transkripsjonen av alle intervjuene la jeg dem vekk en stund for å få intervjusituasjonen litt på avstand. Formålet var å få fram barnehagelæreres opplevelser og være mindre preget av emosjonelle forståelser av situasjonen.

6 FUNN

I dette kapitlet presenteres funnene fra studien i tre temaer. Disse er skjematisk fremstilt i tabellen nedenfor: *Den profesjonelles kunnskap og erfaring* handler om barnehagelæreres opplevelse av hva som tilførte profesjonen ny kunnskap. *Barnets utvikling og seksualitet* beskriver hvordan samtaleverktøyet utelater kunnskap om barns seksualitet. *Relasjoner, kontinuitet og bekymring* beskriver hvordan samtaleverktøyet oppleves i en barnehagekontekst.

- Den profesjonelles kunnskap og erfaring.
- Barnets utvikling og seksualitet.
- Relasjoner, kontinuitet og bekymring.

Tabell 2: Funn.

6.1 Den profesjonelles kunnskap og erfaringer

Informantene som skulle bruke verktøyet, gjennomførte en ferdighetstrening med den målsettingen at de skulle engasjere barn i samtaler om kropp, grenser og krenkelser både i grupper og i enkeltsamtaler. De opplevde ferdighetstreningen som nyttig, siden de utviklet kompetanse på hvordan de kunne kommunisere med barn om kropp og grenser, og hvordan de kunne arbeide for å forebygge seksuelle overbegrep og vold. En av informantene sa det på denne måten:

Jeg merker at det er mer naturlig og trygt å snakke om seksuelle overgrep og vold. Jeg tenker, bare for noen år siden så visste jeg at barnehagene skulle forebygge, men hadde ikke noe konkret verktøy å forholde meg til. (informant 5)

Flere av informantene beskrev et etterlengtet verktøy i det forebyggende arbeidet i barnehagen. En informant opplevde at verktøyet bidrar konkret til hvilke ord en kan bruke, og sa:

Det handler om kunnskap vi ikke har hatt. Det er så bra at verktøyet sier hvordan jeg kan ordlegge meg, hva man kan si og ikke si. Dette har vært vanskeligere tidligere, siden det er såpass alvorlig, kan det fort bli feil. (informant 1)

Det var mye usikkerhet før rundt hvordan informantene skulle jobbe forebyggende og avdekke seksuelle overgrep. Videre sa en informant at verktøyet gir dem trygghet på hvordan de kan jobbe med forebygging av seksuelle overgrep:

Jeg var veldig usikker på temaet før. Føler det har gjort meg tryggere. Vi lærte dette med at ord kan bety noe annet, og en ser på barn på en helt annen måte og er trygg på å snakke med barna om de ikke har det greit, og stå mere i det. (informant 3)

Informantene har vært på ferdighetskurs og lært hvordan de skal bruke verktøyet, og trent på hvordan de kan kommunisere med barn ved mistanke om seksuelle overgrep og vold. En av hovedmålsettingene for verktøyet er at mulige overgrep skal avdekkes så tidlig som mulig. Kompetanse i avdekking av seksuelle overgrep skal styrkes gjennom bruk av verktøyet:

Det som er veldig bra med kursingen av samtaleverktøyet, er de direkte og åpne spørsmålene. Du lærer at du kan spørre barna direkte i samlingene. Etter samlingene er jeg ikke redd for å spørre barna om de er nedfor: Er det noe som har skjedd? Er det noen som har gjort noe med deg som du ikke liker? Det var ikke slik før, man er mer direkte nå, og man tør å spørre. (informant 4)

Denne kompetansen ga dem mer trygghet på hvordan de kunne jobbe forebyggende og avdekke seksuelle overgrep.

6.2 Barnets utvikling og seksualitet

Undersøkelsen avdekket at en svakhet ved samtaleverktøyet er at den ikke omfatter barns normale seksuelle utvikling. Informantene opplevde at verktøyet hadde et innhold som la vekt på å snakke med barna om det som ikke var lov. Samtidig setter verktøyet søkelys på gode erfaringer, følelser, hemmeligheter og kilefølelsen, som skal markere en forskjell til det som ikke er lov. På oppfølgingsspørsmål om det jobbes noe med hvordan barn blir til, var svaret fra en informant:

Nei, det snakker vi faktisk ikke om, litt rart siden filmene er veldig direkte. Men ingen filmer om hvordan barn blir til, dette er nesten mer tabu for folk. Tenk hvis barnet mitt kommer hjem og spør hvordan jeg ble til? Det burde vært en del av første film. Det er jo helt naturlig, skal det være naturlig å snakke om onkel som skal leke tissen-leker, tåler de det også. (informant 5)

På spørsmål om det jobbes med barns normale seksuelles utvikling, sa en annen informant:

Det er mest fokus på det som ikke er lov i verktøyet. I første filmen snakker de om kilefølelsen og hva som er en god hemmelighet. Det har aldri vært jobbet med barns seksuelle utvikling så lenge jeg har jobbet som pedagog. (informant 4).

Flere av informantene opplevde at det heller ikke inngår noe om barns normale seksuelle utvikling i samtaleverktøyet. En informant opplevde at barna lekte seksuelle utforskningsleker med jevnaldrende, og reagerte på denne leken: *Noen ganger kommer jeg brått på barn som har tatt av seg tøyet, og sier at barna må ta på seg tøyet og leke det hjemme.* (informant 2)

Informantene har forskjellige refleksjoner rundt hvordan de har møtt barns seksuelle lek med jevnaldrende. Tre av informantene veiledet barna på at seksuell lek kan de leke hjemme. En informant sa:

Barna viser rumpa til hverandre. Da har vi sagt at om barnet ikke vil det, så må de stoppe. Da pleier vi å spørre én og én om de egentlig vil leke den leken. Da kommer det ofte frem at de ikke vil det, og da snakker vi med barna om at dette er en lek vi ikke gjør her. Vi sier til barna at kanskje de kan leke det en annen plass, men ikke i barnehagen. (informant 4)

Informanten var opptatt av at barna ikke måtte tvinges til å være med på noe de ikke hadde lyst til. På oppfølgingsspørsmål sa en annen informant at det er en naturlig del av barns utvikling å utforske kroppen sin med seg selv og andre jevnaldrende så lenge det var greit for barna. Informanten var opptatt av å lære barna at det ikke er lov å tvinge andre til seksuell utforskning av kroppen:

Det er jo ingenting i vegen for at barna kan ta på seg selv eller ta på hverandre, det er jo en del av utviklingen, og de må få lov til å utforske, og har de lyst til å ta på tissen

sin, er det helt lov, men grensa er at det aldri er lov til å tvinge noen til det eller si at andre må vise dem tissen. Det snakker vi om at det ikke er lov, men at vi kan utforske på oss selv og andre så lenge det er greit for alle. (informant 3)

En informant opplevde at barna utforsker seksuelle leker og veileder barna ut av leken, men ønsker ikke at barna skal oppleve skam:

Har opplevd at barna har stått nakne ute i busken, og da sier jeg at barna må huske å si nei, og at de trenger ikke gjøre det. Samtidig veilede dem litt på en god måte litt ut av det, men viktig at de ikke føler skam, og at det er normalt. Det er jo mange som kjenner denne kilefølelsen, så det er mange barn som gjemmer seg vekk, ligger under teppet og utforsker. Det tenker jeg er helt greit, da skal man ikke være voksen som sier fysj, da skal man si det er helt greit. Dette har du lov til, men lurt å gjøre hjemme. (informant 5)

En informant opplevde at barna lekte seksuelle leker i mindre grad i barnehagen nå enn tidligere, og sa:

Det har vært lite seksuell lek den siste tida, vi hadde mer før. Seksuell lek foregår nok mer skjult, husker det fra jeg var liten at jeg ville skjule det. Det var mer seksuell lek før, hvor barna var mer blanda på store områder, og man kunne skjule seg mer. (informant 2)

Alle informantene sa at det ikke var noe i verktøyet eller i barnehagens opplegg om barns seksuelle utforskning, og at det er lite vektlagt. Flere av informantene møtte barnas seksuelle lek i barnehagen ved å veilede barna til å leke slik hjemme og ikke i barnehagen. Et av målene med verktøyet er å styrke barnehageansattes kompetanse på å kommunisere med barn om kropp, grenser, krenkelser, vold og seksuelle overgrep. I samlingene skal informantene gi barna informasjon som skal komme til nytte senere, slik at barna får økt forståelse for hva som er greit og ikke greit når det gjelder egen kropp. Flere av informantene uttrykte at verktøyet fokuserer mest på seksuelle overgrep som går på at barna skal si nei og ikke så mye ja. En informant sa:

Håper vi gir dem et verktøy for å si stopp og tørre å si fra til oss voksne om de blir utsatt for seksuelle overgrep. De må komme og si fra til en voksen som de stoler på og tør å prate med. Jeg sier at det er ikke lov og ikke bra. (informant 3)

I samlingene fokuseres det på ulike grenser barna kan sette for kroppen sin. På spørsmål om hvilken grense de jobbet mest med, svarte en informant: *Alle grensene jobbes med, men jeg synes at det hjelper ikke å snakke så mye om hva som er greit og ikke greit om det ikke er noen å si det til.* (informant 5)

Det ble spennende å spørre om hva slags endringer informantene la merke til hos barna i perioden etter at de hadde jobbet med temaet. En informant belyste endringene gjennom følgende erfaring:

Jeg har sett endringer mest de ukene vi har samling, ved at barn har sagt: 'Noen barn vil se på tissen min' og 'jeg vil gå alene på doen'. Barna viser at de er mer bevisst på grenser, og at det er ikke greit at noen kikker under doen. Barna har blitt mer bevisst på at når de skal kle av seg, så vil de gå inn på eget rom, for de vil ikke at alle skal se på. (informant 5)

Informanten opplevde at barna har blitt bevisst på kroppslige grenser, som blant annet går på at barna signaliserer at de vil skjule kroppen sin når de skal skifte klær. En informant opplevde at barna som hadde vært med i samlingene, korrigerer de yngre barna i barnehagen på hva som ikke er lov:

Vi hadde noen jenter som var veldig opptatt av å vise tissen sin og rumpa, de var fire år og hadde ikke vært med på dette opplegget. Da er det sånn at femåringene som ser det, sier: 'Du kan ikke vise rumpa', 'dere må være på doen og tisse', 'dere trenger ikke å stå her og vise tissen til alle'. (informant 2)

Alle informantene sa at de opplevde at videoene i verktøyet har mest fokus på seksuelle overgrep mellom barn og voksne. Flere av informantene syntes at vold er lite vektlagt. En informant sa:

I samtaleverktøyet med filmene er det mest fokus på grenser som handler om seksuelle overgrep mellom barn og voksne, man kan se på barn som ikke har opplevd det, blir litt sånn 'hæ, er dette noe som går an?' i fjeset når de ser filmene. (informant 3)

6.3 Relasjoner, kontinuitet og bekymring

Informantene har vært på ferdighetskurs og lært om verktøyet og trent på hvordan de kan kommunisere med barn når de kommer med bekymrende utsagn eller har en atferd som bidrar til at det er mistanke om seksuelle overgrep. En av verktøyets hovedmålsettinger er at mulige overgrep skal avdekkes så tidlig som mulig. Kompetanse i avdekking av seksuelle overgrep skal styrkes ved hjelp av verktøyet ved at det alltid skal være med en observatør som skal skrive ned barnas reaksjoner, og at det er en voksen som skal lede samlingen. Hvem som er observatør, fremstår som tilfeldig hos informantene:

Det er forskjellige observatører med på samlingene, ofte er det mange ting som skjer den dagen, og ikke alltid det er med en ansatt fra barnehagen som har en relasjon med alle barna. Observatøren skriver ned atferd eller om barna sier noe som må undersøkes nærmere i neste samling eller i en barnesamtale samme dag. (informant 1)

Informantene sa at det var ønskelig å følge opp hvert enkelt barn som har sagt noe i samlingen som kanskje bør undersøkes nærmere. Observasjonen ble lagt inn i mappa til barnet for å

sikre at bekymringen blir notert og kan undersøkes på neste samling. Flere sa at det likevel ofte stopper opp, siden de ikke alltid er ansatte som har en relasjon med barnet:

Det er jo det som er litt vanskelig oppi det: Vi blander gruppene, så det er ikke alltid med barn man har en relasjon med i samlingene. Noen ganger må jeg presentere meg. Observatøren må sende bekymring videre til en annen pedagog, og da lurer jeg på om bekymringen blir tatt på alvor. (informant 2)

Med dette sitatet ser en at kontinuiteten ikke alltid blir fulgt etter at en bekymring blir notert, og at det som er en av forutsetningene for å ha samlingene – at man har en relasjon med barnet – ikke alltid opprettholdes. En informant opplevde at selv om man har trent på barnesamtaler på kurset, gjør man feil i barnesamtalene hver gang:

Du vet at du har meldeplikt til barnevernet, det skal jo stå hva du har sagt i barnesamtalene. Helt ærlig så ser jeg at jeg gjør feil hver gang. Det er ofte i forhold til åpne, lukkede og ledende spørsmål. Så du blir ikke god på det, du må øve på det. Du må jobbe i barnevernet og gjøre det mange ganger for å bli god. (informant 5)

I sitatet nedenfor var informanten opptatt av at barnet ikke skulle snakke foran de andre barna. En informant sa:

Barnet sa: 'Jeg må ta på tissen til pappa og pappa på min.' Observatøren skriver ned det som sies. Da svarte jeg barnet at det var bra barnet fortalte, og at vi skulle snakke mer om det etterpå. Vi fulgte veldig opp den biten så barnet ikke skulle snakke høyt foran de andre barna, så da sendte vi de andre barna ut og tok barnet med inn på et rom. (informant 1)

I dette tilfellet gjentok barnet bare det samme utsagnet som var blitt sagt i samlingen.

Informanten opplevde at det ikke var nok til å melde, og at informanten skulle følge opp barnet på neste samling. Videre sa informanten:

Saken ble fulgt opp igjen i neste samling med en barnesamtale. Vi er alltid to, en som skriver, og en som spør. Dette barnet var vi usikre på, vi trodde ikke barnet fant det på. Endte opp med at vi ikke hadde nok til å melde det videre. (informant 1)

Informanten opplevde at barnet etter barnesamtalene ofte tok kontakt med de voksne i utetiden for å snakke. I barnesamtalene gjentok barnet fremdeles det samme som tidligere, men informanten hadde ikke nok grunn til å melde til barnevernet. Informanten sa at de måtte stoppe med barnesamtalene. En informant opplevde etter flere barnesamtaler med et barn at barnet fikk en kraftig reaksjon. Informanten sa:

Etter at vi har hørt utsagn, så tar vi barnet med på barnesamtale innimellom. Bare ikke for ofte, vi opplevde at et barn fikk nok. Det ble for mye i etterkant, vi måtte roe det ned. (informant 4)

I denne saken tok informanten kontakt med barnevernet anonymt for å drøfte saken.

Informanten sa:

I anonym drøfting med barnevernet sa de at vi måtte melde. Men etter at styrer hadde pratet med en i BTI (Bedre tverrfaglig innsats), valgte vi å vente til vi hadde mer kjøtt på beina, skrive ned og følge med. Veien videre i denne saken er at vi må vente på neste bolk med gruppesamling om kroppen min i løpet av høsten for å sjekke ut om det kommer mer da. (informant 1)

Informanten fikk råd om å melde ifra av barnevernet, men BTI rådet dem til å innhente mer dokumentasjon og skrive mer ned. Flere av informantene har opplevd at det kommer utsagn som de undersøker nærmere i en barnesamtale, men hvor det ikke ble avdekket seksuelle overgrep. Alle informantene opplevde at de hadde flere barnesamtaler nå enn tidligere, men at når de først meldte inn bekymring, fikk de mest beskjed om å hente inn mer informasjon, og at saker som ble meldt inn, ble henlagt. En informant opplevde i to tilfeller at de tok feil av atferd og utsagn, og at det ikke var noe å undersøke nærmere:

Et barn sa noe med pappas tiss, og vi måtte finne ut av det. Barnet gikk hjem og fortalte pappaen at det var sagt i samlingen. Dette hadde plutselig skjedd hjemme i dusjen, denne var egentlig grei, og vi la den bak oss. (informant 4)

Barnet så mye ned i samling og virket veldig urolig og ukonsentrert. Vi valgte å følge atferden opp i barnesamtale, hvor jeg spurte om barnet hadde det bra, og at barnet måtte fortelle om det var noen som hadde gjort noe ikke barnet likte. (informant 4)

I et oppfølgingsspørsmål om hvordan barnas bekymrende utsagn blir ivaretatt i samlingene, svarte en:

Når barn har sagt noe i samlingen, da har vi opplevd at barna har kommentert i etterkant, og da har vi snakket til barna om at det var bra at barnet fortalte, og at nå skal vi i barnehagen hjelpe barnet. Vi har opplevd at barn har gått hjem og fortalt foreldre hva som har blitt sagt av andre barn. Når foreldre spør, kan vi ikke si noe på grunn av taushetsplikten. (informant 4)

Informantene beskrev at det er utfordrende å ha tid til å følge opp barn som kommer med små utsagn, eller har en atferd som en bør undersøke videre:

Barn kan komme med små dypp i samlingene, men det tar for mye tid, vanskelig å følge opp enkeltbarn som bekymrer litt. Når man jobber med opplegget, blir det satt av tid den dagen, men med press fra gruppa så er det ikke nok tid i det daglige. (informant 1)

7 DISKUSJON

Funnene fra min studie blir i denne delen drøftet opp mot tidligere forskning, teoretiske perspektiver, rapporter, statlige føringer og faglitteratur og opp mot gjeldende problemstilling:

«Hvordan opplever barnehagelærere å bruke samtaleverktøyet Kroppen er min i barnehagen?»

Funnene mine viser at informantene er usikre på oppfølging av enkeltbarn etter at de har blitt bekymret for at det er noe der de bør ta tak i, og det går på at det er for lite kontinuitet og tid til å følge opp, at de ikke alltid har en relasjon til barnet, og at de ikke vet nok om barns normale seksuelle utvikling.

Jeg har valgt å presentere funnene i hver sin kategori og drøfte dem under samme overskrift som funnene:

- Den profesjonelles kunnskap og erfaring
- Barns utvikling og seksualitet
- Relasjoner, kontinuitet og bekymring

7.1 Den profesjonelles kunnskap og erfaring

«De ansattes kompetanse er den viktigste enkeltfaktoren for at barnet skal utvikle seg i barnehagen. Et kompetent personale vil kunne se, anerkjenne og følge opp barna i deres utvikling» (Kunnskapsdepartementet, 2013, s. 15). Kompetanse handler om den teoretiske kunnskapen, de yrkesspesifikke ferdighetene og den personlige kompetansen personalet har (Skau, 2017, s. 58). Kompetanseheving gjennom bruk av samtaleverktøyet ble beskrevet av informantene som noe som var etterlengtet på grunn av manglende kunnskap om seksuelle overgrep i barnehager. Dette er i tråd med forskningsrapporten til Utdanningsdirektoratet (Naper et al. 2017).

Informantene opplevde at samtaleverktøyet ga dem trygghet når det gjaldt å snakke med barna om sensitive temaer. Informantene beskrev at kunnskapen ga dem en mal på hvordan de kunne lære barna å sette grenser for kroppen slik at de kan skille mellom rett og galt, og at de må si fra til en voksen hvis noe skjer. Det kan tenkes at samtaleverktøyet ga informantene ord og setninger som var nødvendige for å kunne formidle kunnskap til barn om kropp, grenser og seksuelle overgrep. En kan hevde at utformingen av samlingene var lett å forholde seg til for informantene, og at samtaleverktøyet har ført til at de er blitt trygge på å kunne snakke om temaet.

På den ene siden kan slike samtaleverktøy gi økt trygghet hos profesjonsutøveren. På den annen side er det krav bl.a. i rammeplanen for barnehagen om at profesjonsutøveren skal utøve faglighet og skjønn i de konkrete situasjonene hvor de kommuniserer med barn om seksualitet og seksuelle overgrep. Denne kommunikasjonen må skje ut fra den konkrete

barnegruppa og det konkrete barnet. For at bruk av et verktøy skal gi reell kompetanseheving, må kunnskapen kunne benyttes også uavhengig av bruken av verktøyet og gi profesjonsutøvere en mer varig trygghet i arbeidet med disse temaene.

Mine funn reiser tvil om en slik kompetanseheving skjer ved bruk av dette samtaleverktøyet. Noen av informantene beskriver at det kun er i disse fire samlingene at en bruker kompetansen samtaleverktøyet skal gi barnehagelærerne, og jeg undrer meg om det da kan kalles kompetanseheving. Informantene får et verktøy som styrker begreper og oppmerksomhet mot overgrep. Faren er at det å bruke verktøyet kan ses på som avgrensede begivenheter, og at dette svekker oppmerksomheten rundt temaet utenom samlingene. Den enkelte profesjonsutøvers kompetanse vil avgjøre om de forstår bruken av verktøyet som en kontinuerlig prosess eller en avgrenset formidlingsport. På den annen side skal man ikke undervurdere det å ha en fast ramme på en utrygg grunn. Å kommunisere med barn krever tid og trening. Som Skau (2017, s. 61) skriver, er de personlige egenskapene viktige, siden en yrkesutøver har lett for å sette søkelys på handling, kunnskap og teknikk. Den personlige kompetansen kan man ikke lese seg til, den må trenes opp og handler om å sette teori ut i praksis og å forstå og samhandle med mennesker på en hensiktsmessig og god måte.

7.2 Barns utvikling og seksualitet

Målsettingen med kompetansehevingen er å ha samlinger der en kan engasjere barna i samtaler om kropp, grenser og krenkelser. Barna blir invitert til å komme med egne erfaringer og fortellinger om de temaene som presenteres. Bae (2004) beskriver at når en skal snakke med barn om sensitive temaer, bør samtalen bære størst preg av åpne samtaleprosesser. Når temaet for det en skal snakke om, er definert på forhånd, vil samtalen bære preg av asymmetri. Samtalene i samlingene er instruerende, argumenterende og forklarende. Ved å tilrettelegge for samspillsituasjoner som støtter barnet underveis med åpne og direkte spørsmål, gis barnet mulighet til å åpne seg om sensitive temaer. På den annen side beskrev informantene at en i opplæringen av samtaleverktøyet har lært å stille direkte og åpne spørsmål. Videre opplevde noen at de er mer observante i de daglige, spontane samtalene når en vil finne ut hvordan barna har det. Her bruker informantene makten og definisjonsmakten i relasjonen med barnet ved å vise at en bryr seg om barnet og ønsker å hjelpe.

Et annet spørsmål er om samtalegrupper egner seg til å snakke med barn om sensitive temaer og seksualitet. Selv om barn kan ha nytte av å dele kunnskap og erfaringer med hverandre og barnehagelæreren, har de rett på et privatliv og rett til å beskytte sin bluferdighet på det seksuelle området.

Strategiplanen «Snakk om det», som er utarbeidet av Helse- og omsorgsdepartementet (2017–2022), setter barns seksuelle helse på dagsordenen og understreker at dette arbeidet må begynne i barnehagen. For å utvikle et godt selvbilde og danne en identitet må en ha gode muligheter for utforskning, lek og læring. Her vil også seksualiteten være en naturlig del av utviklingen (Skarpsno, 2013, s. 29). Manglende kunnskap om barns seksualitet og deres seksuelle helse kan bidra til usikkerhet og indirekte avvisning av barns seksualitet (Langfeldt, 2000, s. 10).

På spørsmål om det inngår noe om barns seksualitet i samtaleverktøyet, ga informantene uttrykk for at det er noe som ikke er en del av samtaleverktøyet. I mine funn kommer det tydelig frem at informantene opplever at samtaleverktøyet gir dem kunnskap om språk og begreper om kroppen, men at det er mest koblet til avvik som handler om det som ikke er lov. Et spørsmål er hva det gjør med barn dersom kommunikasjonen om seksualitet i barnehagen dreier seg mest om seksuelle overgrep. Siden det i barnehagene er mangel på kompetanse om barns seksualitet og helse, gjør dette at informantene blir utrygge når de skal møte barns seksuelle uttrykk. Informantene uttrykte at de er preget av en nølende og usikker holdning, og reflekterte rundt at de ikke har kunnskap om barns seksualitet, og at fokuset i samtaleverktøyet er det som ikke er lov.

Flere av informantene opplevde det å snakke om seksualitet som skummelt, og at det blir skummelt fordi det ikke er en naturlig tilnærming til seksualitet, siden samtaleverktøyets rammer skal avdekke seksuelle overgrep. Dette er i tråd med forskningen til Stevnhøj og Gundelach (2011), som viste at pedagogene er redde for å forholde seg til seksualitetsperspektivet på grunn av manglende kunnskap. Å ha kompetanse på barns seksualitet bør være en forutsetning, slik at informantene er trygge på forhånd. Denne utryggheten på normale seksuelle uttrykk vil trolig påvirke hvordan informantene møter barns seksualitet. Når kunnskap om barns seksuelle utvikling uteblir, får ikke barna nødvendig veiledning og støtte i sin utvikling. Samtaler i barnehagen om seksualitet, kropp og følelser vil hjelpe barn med å bli trygge på egen kropp og sette grenser for egen kropp. Manglende samtaler vil føre til det motsatte. På den annen side kan det å kun fokusere på det som ikke er lov, føre til usikkerhet (Vildalen, 2014, s. 25). Hvordan voksne møter barns seksualitet, vil ha betydning for barns helse (Langfeldt, 2000, s. 55). Her kan det altså være en risiko for at det ensidige fokuset på seksuelle overgrep kan gjøre både profesjonsutøveren og barnet utrygt, og at viktige momenter i barns seksuelle utvikling utelates. Jeg undrer meg om dette kan føre til at barnet kan få en negativ relasjon til kroppen sin?

Hva gjør at vi begrenser det seksuelle rom? Rammene i samtaleverktøyet fokuserer på en voksen seksualitet og oppleves derfor som skummelt av flere av informantene i min studie. I en barneverden er det naturlig at det kribler i kjønnsorganet, og at en er nysgjerrig på kropp og vil utforske dette med jevnaldrende (Langfeldt, 2000, s. 36). Når man da setter dette inn i en voksen kontekst, blir alt unormalt. Man skal ikke frata barna deres naturlige seksualitet gjennom å knytte den opp til voksenseksualitet. Når to barn står nakne, er det ingen voksen seksualitet i det. De utforsker kropp, og det er en naturlig del av utviklingen.

Samtaleverktøyet setter en kontekstuell ramme rundt en bestemt ting og skal definere dette inn i en voksen ramme.

I denne studien kommer det frem at flere av informantene møtte barns seksuelle lek med å veilede barna til å leke den seksuelle leken hjemme, uten å gå nærmere inn på hvorfor leken ikke var ok i barnehagen. Det er generelt en usikkerhet og manglende kompetanse når det gjelder seksualitet hos barn. Som Aasland (2015, s. 74) viser, kan barn få vonde følelser knyttet til seksuelle leker og seksualitet dersom voksne har «fersket» dem i seksuelle leker og nekter dem å leke denne leken. At de voksne skal ha et naturlig og åpent forhold til barns seksualitet og seksuelle leker, betyr ikke at barna skal få leke seksuelle leker hvor som helst, eller at bekymringsfull lek ikke skal bli tatt på alvor. Som annen lek må også den seksuelle leken sosialiseres og reguleres (Vildalen, 2014, s. 31).

I min studie beskrev informantene i likhet med andre studier at barnehagelæreres tolkning av barns seksuelle lek er preget av en nølende, mistenksom og usikker holdning, til tross for at de ønsker å anerkjenne barns seksualitet (Balter, van Rhijn & Davies, 2016; Brouskeli & Sapountzis, 2017). Foucault (1995) er kjent for sitt maktbegrep, og etter hvert snakket han om «styrings-» og «sannhetsregimer». I dette perspektivet kan det være at barns forhold til egen kropp påvirkes negativt, og at fokuset i verktøyet bidrar til usikkerhet. Dette kan også gjelde de voksne, som kan påvirkes til å bli mer bekymret for og oppmerksomme på seksuelle uttrykk hos barn.

Mine funn viser at flere av informantene beskrev at barna blir veiledet på å leke den seksuelle leken hjemme. Om barna får en oppfattelse av at det å være nysgjerrige på andres kropper ikke er ønsket oppførsel, kan det tenkes at barna kan føle skam knyttet til dette, selv om personalets hensikter ikke er å tillegge barna en skamfølelse. Som Vildalen (2014, s. 65) hevder, er manglende kunnskap om barns seksualitet problematisk fordi barns naturlige seksualitet dermed kan mistolkes. Barns seksualitet er en oppøvelse til seksualitet som en nærhetsutøvelse og utforskning av egne grenser. På denne måten lærer barn av erfaringer

barnet gjør i samspill med andre, mer enn å lære gjennom en ny forståelse. Biesta (2006) beskriver barns seksuelle lek som deres respons eller forsøk på å rekonstruere inntrykk eller kunnskap om seksualitet, uttrykt gjennom lek og ikke gjennom en imitasjon av handlinger barnet ikke har forutsetninger for å forstå.

Det er større sjanse for å avdekke seksuelle overgrep om man normaliserer, opplyser barnet om det som er fint, gjør det trygt på egen kropp og lar barnet erfare å utforske hverandres kropp med jevnaldrende på en trygg arena i barnehagen. Den voksne må puste med magen og sammen med barna glede seg over det som skjer, og samtidig korrigere det som ikke bør skje. Det kan tenkes at det vil gi barna nyanser. Når barna har erfaring med det som anses som «sunn» eller godtatt seksuell utfoldelse, vil de lettere forstå hva som ikke er lov. Dette støttes av Vildalen (2014, s. 34), som hevder at dette er sentralt for at barn ikke skal utvikle skam knyttet til den videre seksuelle utviklingen. Lek med seksuelt innhold hemmer angst for nakenhet og nærhet, og dette er betydningsfullt for barns sosiale og emosjonelle utvikling. Også i relasjoner til andre mennesker.

Informantene uttrykte at de ønsket å tilegne seg mer kompetanse om barns naturlige seksualitet slik at de kan møte barns seksualitet med trygghet. En manglende kompetanse om barns naturlige seksualitet kan føre til at den blir mistolket, og at noe som vekker bekymring og stoppes, i virkeligheten er en del av en sunn utvikling, slik Vildalen (2014, s. 50) hevder.

Informantene i min studie hadde i likhet med pedagogene i Leander, Larsen og Munks (2018) studie lite kunnskap om barns seksualitet. Doktorleken var preget av grensesetting og årvåkenhet hos de voksne. Det er de voksne som tolket leken som seksuell. Det er forståelsen og tolkningen som skaper risiko, ikke handlingen i seg selv (Leander, Larsen & Munk, 2018).

Informantene beskrev at de opplevde at barna leker seksuelle leker i mindre grad enn tidligere. Dette er i tråd med Langfeldt (2000, s. 64), som hevder at barn i dag blir styrt mer av voksne, noe som ikke var vanlig tidligere. Kan det tenkes at leken uteblir siden barna blir veiledet til å leke den seksuelle leken hjemme, og at det er et stort fokus i samtaleverktøyet på alt som ikke lov? Barn lærer fort at seksuelle leker møtes med restriksjoner når den bryter med uskyldighetsidealet, og derfor vil den seksuelle leken avta i barnehagen (Edvardsson, 2011). Eller den avtar på grunn av frykt for å bli oppdaget (de Graaf & Rademakers, 2006, s. 10). I mine funn opplever informantene at de trenger et verktøy for å bli trygge i det forebyggende arbeidet mot seksuelle overgrep. Da stiller jeg spørsmålet: Hvem er det som definerer hva som er normal og unormal seksualitet hos barn? Hvis informantene er utrygge

og allikevel gjennomfører samlingene har de da definert hva som er sunt og usunt, og kan man da med makt påføre barn skam?

Metastudien av The Cochrane Collaboration (Walsh, Zwi, Wolfenden & Shlonsky, 2015) viste at undervisningsprogrammer økte barns evne til å beskytte seg og fortelle om seksuelle overgrep i etterkant. Videre viste forskningen til at barn ikke viste frykt eller angst etter undervisningen. Ingen av informantene i min studie har avdekket seksuelle overgrep eller hatt en opplevelse av at barn har beskyttet seg i etterkant av undervisningen. Dette er overraskende. Undersøkelser av Thoresen og Hjemdal (2014) viser at 1 av 5 jenter og 1 av 10 gutter blir utsatt for seksuelle overgrep før de fyller 18 år. Dermed burde man kunne forvente at mine informanter ville ha slike erfaringer, men det kan hende at det ville vært flere funn dersom forebyggingsverktøyet hadde vært brukt over lengre tid. Gjennom de planlagte samlingene fremhevet flere av informantene at målet er å gi barna verktøy til å kunne beskytte seg selv mot seksuelle overgrep, og at barnet må si fra til en voksen. Ingen av informantene har kunnet fortelle om at seksuelle overgrep har blitt avdekket, eller at barn har beskyttet seg.

I anbefalinger fra RVTS (2015) går det fram at forebygging må inneholde stor grad av momenter som skal redusere frykt og forvirring. På spørsmål om noe hadde endret seg etter bruken av samtaleverktøyet, var det informanter som opplevde at barna skjulte kroppen når de skulle skifte, at de ville gå alene på do, og at de ble redde når jevnaldrende ville se kjønnsorganet deres. Barna var blitt mer bevisste på grenser og at det ikke var greit at noen tittet under doen. Det er en del av barns seksuelle utvikling å være nysgjerrige på hverandres kropp. Barn vil sammenligne seg med andre og utforske hvordan andre kropp ser ut. Fra to–treårsalderen lærer barn av hverandre. Denne læringen er en viktig kilde til barns seksualopplysning. Det er derfor viktig at det er en felles forståelse i barnehagen om hva som er normalt og ikke normalt, slik at personalet ikke skaper frykt. I en undersøkelse av Wood og Archbold (2014) i USA ble for eksempel noen barn redde og forvirret av vanlige fysiske berøringer etter at de hadde hatt et undervisningsopplegg som handlet om seksuelle overgrep.

7.3 Relasjoner, kontinuitet og bekymring

Barnehageloven § 22 handler om barnehagens opplysningsplikt hvis det er mistanke om mishandling eller seksuelle overgrep. Herunder ligger en forpliktelse om å melde fra om sine bekymringer og dele opplysninger med barnevernet. I artikkel 12 i barnekonvensjonen står det at barn har rett på å bli sett og hørt, og at det er en menneskerett. Det er derfor viktig at personalet er bevisste på signaler barnet kan sende ut når det blir utsatt for seksuelle overgrep. I forskningsrapporten «*Svikt og svik*» (NOU 2017, s. 12) og tiltaksplanen «*En god barndom*

varer livet ut» (2014–2017) kom det frem at forebygging av seksuelle overgrep kunne vært styrket dersom ansatte hadde kompetanse på å lære barn om seksualitet og seksuelle overgrep (Barne- og likestillingsdepartementet, 2017, s. 15). Barna trenger et språk for å snakke om vanskelige temaer, og dette er noe som barnehagen kan tilrettelegge for (Aasland, 2014, s. 62).

Et av grunnprinsippene i samtaleverktøyet er at barnehageansatte som er ansvarlige for samlingene, skal ha en relasjon med barna som er med. På denne måten vil barna forholde seg til kjente voksne over tid, og det gjør at barna blir fulgt opp på signaler og uttalelser, noe som øker muligheten for å avdekke seksuelle overgrep. I mine funn opplevde noen av informantene at de ikke alltid kjente barna som var med på samling. Dette kommer av hvordan de organiserer barna inn i grupper på tvers av avdelingene når de har *Kroppen er min*-samling. Bekymringer om barns utsagn og atferd som observatør skriver ned, sendes dermed til en annen pedagog. Informantene uttrykte at de ikke visste om bekymringen blir tatt på alvor.

Et av målene er å avdekke seksuelle overgrep. Dette styrkes ved at det alltid er med en observatør som skriver ned bekymringsfull atferd eller bekymringsfulle utsagn i samlingene. I min studie opplevde flere av informantene at det var mest fokus på seksuelle overgrep i samtaleverktøyet. En informant mente at det er utfordrende å ha barnesamtaler, og opplevde at en gjør feil hver gang. Her kommer ordlyden i verktøyet, som er å forebygge seksuelle overgrep, inn. Hvis målet er å forebygge, så vil de jobbe forebyggende. Forebygging er å ruste opp barna til å gjøre dem i stand til å fortelle og gi beskjed om de blir utsatt for seksuelle overgrep (Glad, Øverlien & Dyd, 2010).

Men dersom målet er å avdekke, kan det tenkes at mange vil føle at de ikke klarer å avdekke. Har man da fått det til? Kan man da med trygghet si at det ikke var noe å avdekke i samlingen? Eller vil en tvile på sin kompetanse dersom man ikke avdekker?

Flere av informantene beskrev usikkerhet på utsagn barn kom med, og flere uttrykte at barnet ble fulgt opp i neste samling. Om barnet skulle oppleve seksuelle overgrep, kan det tenkes at barnet vet at en trygg voksen vil hjelpe barnet, og henvender seg til voksne om dette. Da har det en forebyggende effekt om voksne møter barn på det barnet signaliserer, og vet hvordan dette skal fortolkes. Men at verktøyet skal være med på å avdekke innenfor et tidsrom, er et press og oppleves krevende av informantene. I studien til Steine et al. (2016) tar det 17,2 år for noen som har vært utsatt for et seksuelt overgrep, å formidle hva de har vært utsatt for. Det

kan tenkes at det blir et for stort søkelys på å avdekke innenfor dette tidsrommet på fire samlinger.

I tidligere forskning har det vist seg at barn kan gi små drypp eller teste ut om voksne er mottakelige for det de har å komme med (Aasland, 2014, s. 65). Barn vil lukke seg og trekke seg unna om de åpner seg og ikke blir hørt. Barn fornemmer fort om de voksne evner å høre det de forteller; hvis inntrykkene vekker ubehag hos den voksne, trekker barnet seg unna (Raundalen & Shultz, 2008). Det kan tenkes at det tar mer enn fire samlinger før et barn blir trygt nok til å skulle fortelle om et overgrep. Informantene må også ta seg tid til å forstå og bygge tillit, og sørge for at en har en trygg relasjon og ivaretar barnet i det daglige samspillet i barnehagen. Dersom rammene i samtaleverktøyet utvides, kan det tenkes at vi gir barnet rom til å fortelle gjennom det daglige samspillet. På den måten blir dette en del av et kontinuerlig arbeid mer enn et avgrenset temaarbeid. Fra tidligere forskning vet vi at barnet kun forteller om seksuelle overgrep til voksne de har tillit til og har en trygg relasjon med, voksne som er støttende og viser barnet oppmerksomhet (Bae, 2004). Hvordan en voksen støtter barnet, varierer med samtalestil og ut fra hvilken situasjon samtalen foregår i. Det å være støttende betyr å ta barnets perspektiv og uttalelser på alvor, og den voksne må lytte til og undre seg sammen med barnet. Den voksne må være genuint interessert i det barnet forteller, og ønske å delta i samtaler og samspill med barnet. Ved gjennomføring av samtaler med barn om sensitive temaer kreves det bevissthet om hvilken type kommunikasjon og hvilke holdninger som må ligge til grunn for å oppnå kontakt og vinne barnets tillit. På den andre siden har forskning også vist at barn kan få en følelse av at de har sagt fra uten at dette blir fulgt opp (Kirkengen & Næss, 2015).

På spørsmål om oppfølging av barn i hverdagen utenom samlingene svarte flere at det var utfordrende å følge opp barn på grunn av lite tid, mange barn og andre oppgaver. Hva skjer med barna når de benytter seg av en luke og det ikke blir fulgt opp? Det kan tenkes at et barn vil føle maktesløshet når de gir beskjed og det ikke blir fulgt opp. Barnet kan få svekket selvfølelse og tro at det er noe galt med en selv. Da har man heller ikke tilliten til barnet lenger. Det kan tenkes at barnet vil føle på skam. I denne situasjonen hvor barnehagelæreren ikke klarer å fange opp det barnet sier, kan barnet oppleve å bli krenket (Skau, 2017, s. 37). Er det da sannsynlig at en kommer når ingen snakker om dette mer. Det er ikke gitt at man avdekker. Har man en reell kompetanseheving hos de voksne, så vil de også forstå at dette ikke nødvendigvis skal avdekke seksuelle overgrep mens man holder på med temaet, men at det er en mulighet for barn å åpne seg.

Samtaleverktøyet beskrives som noe som gir en trygghet når man skal gjennomføre samtaler. På den annen side kan det være at når tryggheten ikke integreres og kunnskapen ikke brukes til å fange opp «små drypp» utenom samlingene, kan det vise seg at det ikke er en reell kompetanseheving. Flere av informantene opplevde at samtaleverktøyet bidro til at man fikk til samtaler med barn for å kanskje avdekke noe, men samtidig ga dette en utrygghet når de ikke fant noe å avdekke. Flere av informantene opplevde at verktøyet skal brukes til å avdekke overgrep innenfor en bestemt tidsramme når opplegget er prioritert. Det kan tenkes at det blir et for stort fokus på å avdekke når en har opplegget, og når de ikke får det til, er ikke målet oppnådd.

Tryggheten kommer når du bruker samtaleverktøyet og gjør det til ditt. Det er i den personlige kompetansen i ettertid at man vil plukke opp det man ikke fikk med seg i gruppa. Dette handler om erfaring, men også om kunnskap til å fange opp utsagn og atferd i det daglige samspillet sammen med barna. Dukker det opp bekymringer om et barn, må det følges opp i den daglige hverdagen i barnehagen og ikke bare følges opp når en jobber med samtaleverktøyet. Det kan se ut som samtaleverktøyet er informativt, og at det gir en trygghet til de voksne.

Informantene opplevde usikkerhet i barnesamtalene, og at det som kommer frem, i de fleste tilfeller ikke er nok til å melde. Flere av informantene hadde fokus på barnesamtaler den dagen de har samling, siden de har satt av tid den dagen. Her er fokuset på å avdekke overgrep her og nå og ikke nødvendigvis et langsiktig arbeid. De opplevde at samtaleverktøyet gir en trygghet, og at de får kunnskap om begreper slik at de kan gå inn på sensitive temaer når de har samling. Om man tenker at avdekking av seksuelle overgrep skal være noe som gjøres innenfor et bestemt tidsrom, er det noe som står i motsetning til et kontinuerlig fokus på å være oppmerksom på om barnet utsettes for vold eller overgrep. Men når flere informanter nevnte at de skal vente til neste samling med å fokusere på avdekking, kan den kontinuerlige prosessen bli påvirket negativt. En informant opplevde at de etter en barnesamtale drøftet saken anonymt med barnevernet og fikk veiledning om å innhente mer informasjon og observere i neste samling. Når profesjonsutøverne i barnehagene formidler et språk til barna som gjør det mulig for dem å snakke om overgrep, gir det barna styrket mulighet til å verbalisere egne opplevelser. Det betyr allikevel ikke at barna vil fortelle om seksuelle overgrep i samling. Målet bør være å gi barna trygghet på at når barnet er klar for å fortelle, er voksne klare for å hjelpe.

Det er alltid en observatør med på samlingene. Å forstå barn forutsetter også kunnskap, innsikt og evne til å observere og analysere og skille det som er vesentlig, fra det som er uvesentlig (Løkken & Søbstad, 2013, s. 12). Observatøren som er med i samlingene, bør være bevisst på hva en observerer. Det kan tenkes at atferden barnet viser, kan komme av andre ting enn det voksne tolker det som. Man kan risikere at man tillegger dette noe som ikke er reelt. Det kan tenkes at kontinuitet og faste voksne kan være nødvendig for å ikke mistolke. Hva ser informantene etter i samlingene? Kan de være trygge på det de ser, og kan de finne det på neste samling. Noen av informantene uttrykte at de på grunnlag av sine observasjoner hadde tatt feil. Barnets atferd tolkes inn i en seksuell ramme som samtaleverktøyet gir den voksne, som med sin definisjonsmakt leter etter hva som er korrekt (Skau, 2017, s. 39). Her er det informantens forforståelse som ikke bare legger grunnlag for en konstruksjon av virkeligheten, den legger også føringer for hvordan barn oppfattes og deretter møtes. Spørsmålet er om barnets utsagn kunne vært tolket annerledes. Kan det være noe annet? Hvordan man reagerer, avhenger av kunnskap, ferdigheter og holdninger (Skau, 2017, s. 58). Merleau-Ponty (1994) forklarer at det må være gjentagende atferd over tid i måten barnet uttrykker sine følelser på kroppslig for at det skal være en atferd som vekker bekymring. Voksne bør være bevisst på at barn kan komme med utsagn om kjønnsorganer eller ha en atferd uten at det er mistenkelig, eller at det er noe i det. Man bør være bevisst på at det er små barn man har med å gjøre. Selv om barnet kan si noe om tissen til pappaen sin, er det ikke sikkert at det er snakk om seksuelle overgrep. I den daglige samtalen kan barn komme med mye forskjellig som en blir nysgjerrig på. I en konstruert setting, som i en samling med fokus på å avdekke, vil det som kommer frem, kunne tolkes annerledes ut fra de rammene som er satt.

Informantene som har opplevd at barn har snakket foran de andre barna i samlingen, viser en utrygghet. Foreldre har henvendt seg til barnehagen og fortalt at barna har kommet hjem og snakket om hva andre barn har fortalt. Her kan barnehagen verken bekrefte eller avkrefte på grunn av taushetsplikten. Da blir barnets og barnets families omdømme satt på spill. At barn har rett til personvern, er noe som presiseres i barnekonvensjonen artikkel 16 (FNs barnekonvensjon, 2003). Dette er en utfordring når man skal bruke samling som metode. Når barn oppfordres til å fortelle om intime helseopplysninger i plenum, kan det nettopp spres til offentligheten. Samtidig er det en veldig krevende situasjon for små barn å måtte snakke om disse tingene i plenum dersom de har opplevd overgrep.

8 AVSLUTNING

I masteroppgaven har jeg ved bruk av kvalitativ forskningsmetode vært interessert i å fange opp hvilke momenter som er viktige for barnehagelærerne i bruken av samtaleverktøyet. Jeg utførte fem semistrukturerte intervjuer. Intervjuene ble analysert etter inspirasjon av Johannessen et al. (2006) sine analysemetoder. Funnene ble presentert i tre hovedkategorier. Hensikten med studien er å kunne belyse elementer om kan forbedres i det forebyggende arbeidet.

Gjennom arbeidet med studien har jeg tilegnet meg bred innsikt i hvordan barnehagelærerne opplever at det er å bruke samtaleverktøyet. I likhet med informantene hadde jeg en opplevelse av at verktøyet ga en trygghet i samlingene som ga ord og begreper. Studien har forsterket mine antagelser om at verktøyet gir et felles språk om seksuelle overgrep til ansatte og barn, men jeg har reflektert over og fått et mer nyansert bilde av hvordan verktøyet brukes, og at det er noen utfordringer med bruken av det.

8.1 Konklusjon

Studien har vist svakhet i samtaleverktøyet: Det inneholder ingen elementer som beskriver barns seksuelle utvikling, og informantene er usikre på temaet. Informantene har beskrevet usikkerhet knyttet til hvordan barna blir møtt når de leker seksuelle leker med jevnaldrende i barnehagen. Dette viser at det er behov for mer kompetanse på området slik at barna blir møtt med trygge voksne i barnehagen og en aksept på at det er normalt med seksuelle følelser. Funnene mine viser at barnehagelærerne opplevde endringer hos barna etter bruken av samtaleverktøyet ved at barna var blitt mer bevisste på å skjule kroppen sin for andre, og at barna lekte seksuelle leker i barnehagen i mindre grad enn tidligere.

Denne studien indikerer at personalet har blitt oppmerksom på at dette er en type kunnskap som ikke inngår i verktøyet. I teorien, forskningen og litteraturen som er brukt i denne oppgaven, argumenteres det for betydningen av at barnehagelærerne også må ha denne kunnskapen om barns seksualitet for å kunne forebygge seksuelle overgrep. Gjennom litteraturen som er førende for og forskningen som finnes om barns seksualitet i dag, vet vi at seksualitet er et utviklingsområde på lik linje med andre utviklingsområder i barns liv, og at det er et område der barn vil ha behov for veiledning og støtte av trygge voksne.

Barnehagelærernes beskrivelser viser likevel at barns seksualitet blir usynliggjort, noe som kan tenkes å være fordi det er for lite kompetanse om barns seksualitet. For at barn skal utvikle god seksuell helse, er barnehagen avhengig av at personalet har kompetanse på barns seksualitet og utviklingen av barns seksuelle helse.

Informantene har beskrevet at det i en barnehagehverdag er utfordrende å ivareta og følge opp barn som kommer med «små drypp», på grunn av manglende relasjoner, tid og kontinuitet. Det er ikke gjort noen funn som viser at informantene har avdekket seksuelle overgrep, eller at barns kunnskap om seksuelle overgrep har forhindre overgrep. Svakheten i samtaleverktøyet er at det arbeidet som har blitt gjort, kan tenkes å gi barn en følelse av avmakt, for eksempel fordi «små drypp» ikke blir fulgt opp i det daglige utenom samlingene. En annen svakhet ved verktøyet er at man leter med lupe for å finne noe i den gitte perioden, og da kan det være at man fort finner ting som ikke fins, men samtidig overser ting som er der. Dette viser hvor utfordrende og komplekst det er å avdekke seksuelle overgrep innenfor en tidsramme. Det oppstår flere etiske dilemmaer i samlingene når barn forteller om kjønnsorganene til foreldrene sine foran de andre barna, noe som får konsekvenser for barnets og familiens omdømme.

8.2 Tanker om videre forskningsarbeid

I de siste årene har det blitt et større fokus på forebygging av seksuelle overgrep i barnehagene. Underveis i arbeidet med studien har det dukket opp mange spørsmål som kan gi et grunnlag for videre forskningsarbeid. Denne studien har et begrenset omfang med få informanter og er derfor ikke generaliserbar, men jeg tror allikevel informantenes erfaringer kan ha relevans og gi innsikt i hva som vektlegges i det forebyggende arbeidet mot seksuelle overgrep i barnehagen. Det kan gjøre barnehageansatte bevisste på egne holdninger og egen oppførsel i møte med barn, og øke kvaliteten på arbeidet. Jeg har søkt etter, men ikke lyktes med å finne norsk kvalitativ forskning på dette temaet. Derfor mener jeg at det er behov for mer forskning.

Litteraturliste

- Aasland, M.W. (2015). *Barna og seksualiteten*. (2. utg.). Cappelen Damm.
- Aasland, M.W. (2014). *Si det til noen! En bok om seksuelle overgrep mot barn og unge*. (3. utg.). Cappelen Damm.
- Bae, B. (2004). *Dialoger mellom førskolelærer og barn: en beskrivende og fortolkende studie*. Doktorgradsavhandling. HIO-rapport 2004, nr. 25. Det utdanningsvitenskapelige fakultet. Institutt for pedagogikk. Universitetet i Oslo.
- Bae, B. (2018). *Politikk, lek og læring*. Fagbokforlaget.
- Balter, A.S., van Rhijn, T.M. & Davies, A.W.J. (2016). The development of sexuality in childhood in early learning settings: An exploration of early childhood educators' perceptions. *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 25(1), 30–40. <https://doi.org/10.3138/cjhs.251-A3>
- Barnehageloven. (12.10.2006). *Lov om barnehagen*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/barnehageloven/id115281/>
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2014–2017). *En god barndom varer livet ut*. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/foa/bld_overgrep_web.pdf
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2013). *Barndommen kommer ikke i reprise. Strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom*. [Barndommen kommer ikke i reprise. Strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom \(2014–2017\)](https://www.bufdir.no/barndommen-ikke-i-reprise-strategi-for-a-bekjempe-vold-og-seksuelle-overgrep-mot-barn-og-ungdom-2014-2017). (bufdir.no)
- Barneombudet. (2018). *Hadde vi fått hjelp tidligere, hadde alt vært annerledes*. <https://www.barneombudet.no/uploads/documents/Publikasjoner/Fagrapporter/Hadde-vi-fatt-hjelp-tidligere-hadde-alt-vaert-annerledes.pdf>
- Befring, E. & Moen, B. (2011). *Ungdom, læring og forebygging*. Cappelen Damm Akademisk.
- Biesta, G.J.J. (2006). *Beyond Learning: Democratic education for human future*. Boulder: Paradigm.
- Brouskeli, V. & Sapountzis, A. (2017). Early childhood sexuality education: Future educators' attitudes and considerations, *Research in Education*, 99(1), 56–68. <https://doi.org/10.1177/0034523717740149>
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. (2. utg.). Universitetsforlaget.
- De Graaf, H. & Rademakers, J. (2006). Sexual Development of Prepubertal Children. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 18(1), 1–21. https://doi.org/10.1300/J056v18n01_01
- Edvardsson, B. (2011). *Normala sexuella beteenden hos barn*. Akademin för juridik, psykologi och socialt arbete. Örebro universitet. <http://diva-portal.org/smash/get/diva2:349312/FULLTEXT02>
- FNs barnekonvensjon. (2003). FNs konvensjon om barns rettigheter. Barne- og familie departementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/fns-barnekonvensjon/id88078/>
- Foucault, M. (1995). *Seksualitetens historie 1: Viljen til viten*. EXIL.
- Fredrich, W.N., Davies, W.H., Feher, E. & Wright, J. (2003). Sexual Behavior Problems in Preteen Children. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 989(1), 95–104. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2003.tb07296.x>
- Fris, P. (2019). *Barns seksuelle leker. Hvordan forstå og arbeide med barns seksualitet i barnehagen*. Cappelen Damm.
- Gilje, N. & Grimen, H. (1993). *Samfunnsvitenskapens forutsetninger – innføring i samfunnsvitenskapens vitenskapsfilosofi*. Universitetsforlaget.

- Glad, K.A., Øverlien, C. & Dyd, G. (2010). *Forebygging av fysiske og seksuelle overgrep mot barn. En kunnskapsoversikt*. Oslo: NKVTS.
- Helsedirektoratet. (03.12.2019). *Tidlig oppdagelse av utsatte barn og unge*.
<https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/tidlig-oppdagelse-av-utsatte-barn-og-unge>
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2017). *Snakk om det! Strategi for seksuell helse (2017–2022)*.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/284e09615fd04338a817e1160f4b10a7/strategi-seksuell-helse.pdf>
- Johannessen, A., Tuft, P.A. & Kristoffersen, L. (2006). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. (3. utg.). Abstrakt forlag.
- Kirkengen, A.L. & Næss, A.B. (2015). *Hvordan krenkede barn blir syke voksne*. Universitetsforlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Rammeplanen for barnehagen – innhold og oppgaver*. Utdanningsdirektoratet.
<https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/rammeplan-for-barnehagen-bokmal2017.pdf>
- Kunnskapsdepartementet. (2013). *Kompetanse for fremtidens barnehage. Revidert strategi for kompetanse og rekruttering (2018–2022)*. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finnforskning/rapporter/folgeevaluering-av-kompetansestrategien-for-fremtidens-barnehage--delrapport-6/>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. (3. utg.). Gyldendal Norsk Forlag.
- Lamb, S. & Coakley, M. (1993). «Normal» Childhood Sexual Play and Games: Differentiating Play from Abuse. *Child Abuse and Neglect*, 17(4), 515–526.
[https://doi.org/10.1016/0145-2134\(93\)90026-2](https://doi.org/10.1016/0145-2134(93)90026-2)
- Langfeldt, T. (2000). *Barns seksualitet* (2. utg.). Pedagogisk forum.
- Leander, E.-M., Larsen, P. & Munk, K. (2018). Children's Doctor Games and Nudity at Danish Childcare Institutions. *The Official Publication of the International Academy of Sex Research*, 47(4), 863–875. <https://doi.org/10.1007/s10508-017-1144-9>
- Løgstrup, K.E. (1991). *Den etiske fordring*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Løkken, G. & Søbstad, F. (2013) *Observasjon og intervju i barnehagen*. (4. utg.). Universitetsforlaget.
- Malterud, K. (2011). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning: en innføring* (3. utg.). Universitetsforlaget.
- Martin, K.A. (2014). *Making sense of children's sexual behavior in child care: An analysis of adult responses in special investigation reports*. *Child Abuse & Neglect*. 38(10), 1636–1646. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2014.07.002>
- Mathisen, K.S., Karevold, E., & Knudsen, A.K. (2009). *Psykiske lidelser blant barn og unge i Norge*. Folkehelseinstituttet.
- Merleau-Ponty, M. (1994). *Kroppens fenomenologi*. Pax.
- Müller, M. (2017). *Kroppen min eier jeg*. Bivrost Film. <http://kroppenmineierjeg.no/>
- Naper, R.L., Haugum, M., Nilsen, R., Sivertsen, H., Stene, M. & Ekmann, L. (2017). Spørsmål til Barnehage-Norge 2016. (FoU-rapport 2017:1). Trøndelag Forskning og Utvikling. <https://www.sintef.no/publikasjoner/publikasjon/1454054/>
- NESH. (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora*. Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH).
<https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/>

- NOU 2017: 12. (2017). *Svipt og Svik – gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvipt*. Departementets sikkerhets- og serviceorganisasjon. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2017-12/id2558211/serviceorganisasjon>.
- Postholm, M.B., Jacobsen, D.I. & Søbstad, R. (2018). *Forskningsmetode for masterstudenter i lærerutdanningen*. Cappelen Damm Akademisk.
- Raundalen, M. & Shultz, J.-H. (2008). *Kan vi snakke med barna om alt?* Pedagogisk forum.
- RVTS. (2016). *Rapport til barne-, ungdoms- og familiedirektoratet*. Regionalt ressurscenter om vold og seksuelle overgrep. <https://bufdir.no/bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00003573>
- Skarpsno, H.E. (2013). *Barn og seksualitet. Utfordringer i barnehagen*. SEBU forlag.
- Skau, G.M. (2017). *Gode fagfolk vokser. Personlig kompetanse i arbeid med mennesker*. (5. utg.). Cappelen Damm.
- Skau, G.M. (1992). *Mellom makt og hjelp*. (2. utg.). TANO.
- Steine, I.M., Winje, D., Nordhus, I.F., Milde, A.M., Bjorvatn, B., Grønli, J. & Pallesen, S. (2016). Langvarig taushet om seksuelle overgrep. Tidsskrift for Norsk psykologforening. <https://psykologtidsskriftet.no/vitenskapelig-artikkel/2016/11/langvarig-taushet-om-seksuelle-overgrep?redirected=1>
- Stevnhøy, A.L. & Gundelach, S. (2011). *Doktorleg i børnehaven. Kortlægning af børnehavebørns seksuelle lege og adfærd samt samarbejdet med forældre*. UdviklingsForum. <http://tafat.dk/wp-content/uploads/2012/05/DOKTORLEGEIBRNEHAVEN.pdf>
- Søftestad, S. (2005). *Seksuelle overgrep: fra privat avmakt til tverrfaglig handlekraft*. Universitetsforlaget.
- Søftestad, S. & Andersen, I. (2014). *Seksuelle overgrep mot barn. Traumbasert tilnærming*. (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Søftestad, S. & Andersen, I. (2019). *Fagdokumentet til samtaleverktøyet Kroppen er min*.
- Thoresen, S. & Hjemdal, O.K. (2014). *Vold og voldtekt i Norge, en forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress: NKVTS-rapport 1/2014. <https://www.nkvts.no/rapport/vold-og-voldtekt-i-norge-en-nasjonal-forekomststudie-av-vold-i-et-livsløpsperspektiv/>
- Utdanningsdirektoratet. (2021). *Fakta om barnehager*. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-barnehage/analyser/fakta-om-barnehager/>
- Vildalen, S. (2014). *Seksualitetens betydning for utvikling av relasjoner*. Gyldendal Akademisk.
- Walsh, K., Zwi, K., Wolfenden, S. & Shlonsky, A. (2015). *Cochrane Library*. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/14651858.CD004380.pub3/epdf>
- Wollscheid, S., Lyby, L. & Nesje, K. (01.03.2020). Kunnskap om tiltak for å øke kompetansen på vold og overgrep blant offentlig ansatte – En litteraturgjennomgang. <https://bufdir.no/en/lhbt/Dokumentside/?docId=BUF00005123>
- Wood, M.K. & Archbold, C.A. (2015). *Bad Touches, Getting Away, and Never Keeping Secrets: Assessing Student Knowledge Retention of the “Red Flag Green Flag People” Program*. SAGE Publications. <https://doi.org/10.1177%2F0886260514554426>
- Øverlien, C. & Moen, L. (2016). Takk for at du spør! En oppfølgingsstudie om kunnskap om vold og seksuelle overgrep blant blivende barnevernspedagoger, grunnskolelærere og førskolelærere. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (NKVTS Rapport 3/2016).

Vedlegg 1-Intervjuguide

Intervjuguide

Før intervjuet begynner går vi sammen prosjektbeskrivelse, hva det innebærer for informant å være med, risikofaktor og samtykke.

Tema 1- Samtaleverktøyet «Kroppen er min» med tilhørende filmer.

-Kan du fortelle litt om dine erfaringer med samtaleverktøyet? Hvordan oppfatter du verktøyet? Og hvordan brukes det i barnehagen?

-Hva med periodene utenom opplegget?

-Jobbes det med seksualitet som er lovlig? Bøker?

-Blir barna ivarett i samlingene, kanskje ikke alle er forberedt på det som kan bli sagt?

-Evalueres verktøyet?

Tema 2- Praksis

-Hvordan har arbeidet med verktøyet virket inn på samtalene i barnehagen?

-Har det vært noen ubehagelige situasjoner med barn og voksne? Hvordan reagerer du på det?

-Føler du deg rustet til å høre om det som er vondt? Signaliserer du det til barna at du tåler å høre om det som er vondt? Har du nok tid til å følge opp barn som vekker bekymring?

Tema 3-Endringer etter benyttelse av samtaleverktøyet

- Har du merket endringer hos deg selv etter bruken av verktøyet? Før/etter

Tema 4-Fremtidsperspektiv

-Med de erfaringene du har til nå, hvordan vil det være med å påvirke bruken av verktøyet fremover?

-Hvordan var intervjuet for deg? Tips til meg som intervjuer?

Vedlegg 2-Godkjenning fra NSD

Referansenummer

801871

Prosjekttittel

Pedagogers erfaring ved bruken av verktøyet "Kroppen min"

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Agder / Fakultet for helse- og idrettsvitenskap / Institutt for psykososial helse

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Odd Kenneth Hillesund, odd.k.hillesund@uia.no, tlf: 99585342

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Cecilie Flatebø , cecilie.flatbo@gmail.com, tlf: 95991450

Prosjektperiode

01.04.2021 - 01.07.2022

Vurdering (2)

22.06.2021 - Vurdert

Vi viser til endring registrert 22.06.2021. Vi kan ikke se at det er gjort noen oppdateringer i meldeskjemaet eller vedlegg som har innvirkning på NSD sin vurdering av hvordan personopplysninger behandles i prosjektet. OPPFØLGING AV PROSJEKTET NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet. Kontaktperson hos NSD: Hildur Thorarensen Lykke til videre med prosjektet!

19.05.2021 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 19.05.2021, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte. TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 01.07.2022. LOVLIG GRUNNLAG Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a. PERSONVERNPRINSIPPER NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om: lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet DE REGISTRERTES RETTIGHETER Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de

ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), og dataportabilitet (art. 20). NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13. Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned. **FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER** Zoom er databehandler i prosjektet. NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29. NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32). For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon. **MELD VESENTLIGE ENDRINGER** Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde: <https://www.nsd.no/personverntjenester/fylle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema> Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres. **OPPFØLGING AV PROSJEKTET** NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet. Lykke til med prosjektet!

Vedlegg 3-Godkjenning fra FEK

Cecilie Skogstad
Flatebø

Besøksadresse:
Universitetsveien 25
Kristiansand

Ref: [object Object]

Tidspunkt for godkjenning: : 20/09/2021

Søknad om etisk godkjenning av forskningsprosjekt - Barnehagelæreres erfaring med samtaleverktøyet kroppen min i barnehage

Vi informerer om at din søknad er ferdig behandlet og godkjent.

Kommentar fra godkjenner:

FEK tilråder at man undersøker tilgjengelige tilbud for ansatte/respondenter hvis vanskelige følelser oppstår som følge av deltakelse i studiet.

Info/samtykkeskriv: Må også påføres personvernombud UiA Johanne Warberg Lavold (johanne.Lavold@uia.no) tlf +47 38 14 13 28

Hilsen
Forskningsetisk komite
Fakultet for helse - og idrettsvitenskap
Universitetet i Agder

UNIVERSITETET I AGDER
POSTBOKS 422 4604 KRISTIANSAND
TELEFON 38 14 10 00
ORG. NR 970 546 200 MVA - post@uia.no -
www.uia.no

FAKTURAADRESSE:
UNIVERSITETET I AGDER,
FAKTURAMOTTAK
POSTBOKS 383 ALNABRU 0614 OSLO

Vedlegg 4-Informert samtykke

Vil du delta i forskningsprosjektet

KROPPEN ER MIN I BARNEHAGE

«Barnehagelæreres erfaring med verktøyet kroppen er min i barnehage»

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvordan barnehagene i Sør-Norge jobber med forbyggende arbeid knyttet til seksuelle overgrep. I den anledningen rettes fokus mot Sør-Norges tiltak i barnehagene med verktøyet «kroppen er min». I dette skrevet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Masteroppgaven er siste del av studieforløpet i masterprogrammet psykososial helse ved Universitetet i Agder. I masteroppgaven ønsker jeg og intervju barnehagelærere i forhold til deres opplevelser og erfaringer med verktøyet «kroppen min». Formålet med intervjuet er å få en dypere forståelse av hvordan verktøyet i barnehagen virker på det forebyggende arbeidet mot krenkelser av barn. I etterkant av masteroppgaven vil det være aktuelt å bruke oppgavens innhold til undervisning og eventuelt i et videre forskningsprosjekt. Materiellet som da vil bli brukt er den nedskrevne, anonymiserte datainnsamlingen.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Agder ved fakultetet for psykososial helse.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg henvender meg til totalt fire barnehagelærere i Agder. Du får spørsmål om å delta fordi du har erfaring og kunnskap med verktøyet «kroppen min» i barnehage.

Enhetsleder blir kontaktet i første omgang. Informasjon om aktuelle deltakere for studien vil bli videreformidlet til forskeren. Kontakt videre vil bli opprettet mellom deltakere og forsker og videre plan for intervju planlegges i felleskap.

Hva innebærer det for deg å delta?

Deltakelse i studien vil innebære semistrukturert intervju med en ramme på ca en time. Tema i intervjuet vil være pedagogens erfaringer og opplevelser ved bruken av verktøyet «kroppen min» Intervjuene vil bli tatt opp på lydfil og transkribert og anonymisert i etterkant. Lydfilene slettes ved prosjektslutt.

På grunn av covid-19 situasjonen, er det mulig at intervjuene vil bli gjennomført digitalt gjennom Zoom. Opptak vil da skje ved bruk av lydopptaker som ligger vedsiden av forskerens datamaskin og dermed skilles bilde og lyd fra hverandre. Det blir kun tatt opp lydopptak på båndopptakeren. Når intervjuene er ferdig transkribert, vil barnehagelæreren få mulighet til å lese gjennom samt gi sine innspill dersom uklarheter.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg. Det går ikke ann å trekke seg etter at intervjuet er anonymisert. Jeg vil bruke opplysningene om deg til formålet som er beskrevet i dette skrevet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernreglementet.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

I forskningsprosessen vil både forsker og veileder ha tilgang til informasjonen gitt under intervju. Denne informasjonen vil bli nedskrevet anonymisert av forskeren. Ved å gjøre det på denne måten vil ikke informasjonen som gis spores tilbake. Deltakere vil få fiktive navn og barnehagene vil bli referert til en barnehage i sør.

Navn og kontaktinformasjon til deltakere vil bli lagret adskilt fra øvrige datamateriell på Universitetet i Agder sitt datasystem. Det er kun forskeren selv som har tilgang på navn og kontaktinformasjon til deltakere.

Gjennom anonymisering vil ikke deltakerne og deltakende barnehager gjenkjennes. Prosjektet avsluttes etter planen 31.07.22. Alt av personopplysninger og lydopptak vil bli slettet.

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til?

- Innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og få kopi av opplysningene.
- å få rettet personopplysninger om deg,
- å få slettet personopplysninger om deg, og å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.
- Vi behandler kun opplysninger om deg basert på ditt samtykke.
- Studien er meldt til NSD-norsk senter for forskningsdata AS.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Alt av personopplysninger og lydopptak vil bli slettet.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Agder har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

Cecilie Skogstad Flatebø, e-post: cecilie.flatebo@gmail.com, telefon: 95991450-student

Odd Kenneth Hillesund, e-post: odd.k.hillesund@uia.no , telefon tel:+4799585342 – veileder for masteroppgaven.

Vårt personvernombud: Johanne Warberg Lavold, e-post: johanne.lavold@uia.no og telefon: 38141348

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Cecilie Skogstad Flatebø

(Student)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet [*sett inn tittel*], og har fått anledning til å stille spørsmål.
Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- å delta i digitalt intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 5-Fagdokumentet til *Kroppen er min*

UTKAST pr. 21.06.2019

Fagdokument for samtaleverktøyet *Kroppen er min!*

Bakgrunn: Rammeplanens bestemmelser

Det er barnehageeier, styrer og pedagogisk leder som i fellesskap har det overordnede ansvaret for at det pedagogiske arbeidet i barnehagen er i tråd med både barnehageloven og rammeplanens bestemmelser. Samtaleverktøyet *Kroppen er min!* er utarbeidet for å styrke barnehagenes kompetanse og pedagogiske arbeid jf. Rammeplan for barnehager av 1.8.2017 punkt 1, underpunkt "Livsmestring og helse."

Hovedmålsettinger

- Å styrke barnehageansattes kompetanse på å kommunisere med barn om kropp, grenser, krenkelser, omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep.
- Å styrke barnehageansattes kompetanse til å avholde foreldremøter om temaet, samt møte foreldres spørsmål, kommentarer og eventuelle motstand/kritikk.
- Å styrke barnas begrepsapparat, selvfølelse, egenverd, og respekt for egne og andres identitet, kropp og grenser.
- Å styrke mulighetene for avdekking av krenkelser som omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep mot barn.
- Å forebygge framtidige krenkelser som omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep ved at barna lærer å respektere andres kropp og grenser.

Målsettingene skal nås gjennom et samtaleverktøy som gir barna innsikt i, og begreper for:

- Forskjellen på hva som er lov og ikke lov å gjøre med andres kropp. Dette inkluderer normalisering av åpenhet om alle kroppsdeler, og om krenkelser som omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep.
- Forskjellen på gode og vonde erfaringer, gode og vonde hemmeligheter.
- Hva de skal gjøre og hvem de skal henvende seg til hvis noen gjør noe med dem som de ikke liker, ikke forstår eller syns er vondt, ekkelt eller rart.

Avdekking i småbarnsalderen

En av hovedmålsettingene er at mulige krenkelser, som seksuelle overgrep og vold, skal avdekkes så tidlig som mulig.

Det er et bemerkelsesverdig stort sprik mellom de høye omfangstallene og antall vold og overgrep som avdekkes når den utsatte fortsatt er barn. Barna utsettes derfor for et dobbelt svik:

- 1) De blir krenket og misbrukt
- 2) Krenkelsene de utsettes for usynlig gjøres og ugyldiggjøres og blir derfor ikke oppdaget.

Mangel på avdekking er farlig for de utsatte av tre hovedgrunner:

- De lever ubeskyttet mot nye overgrep.
- De fastlåses i en situasjon som bestemmer deres opplevelse av livet, andre mennesker og dem selv.
- De befinner seg i en situasjon hvor risikoen for å bli skadet på områder som er helt sentrale for deres utvikling.

Det er en rekke forhold som virker sammen og bidrar til at avdekking av vold og overgrep mot barn blir vanskelig. Tre viktige faktorer er

- a) krenkeren går fram på måter som "knebler"/manipulerer barnet og som skjuler ugjerningene for andre
- b) barn har ikke forståelse og språk for det de utsettes for, ikke kunnskap om hva som er lov, og vet ikke at de skal fortelle om dette og/eller hvem de skal si fra til

c) voksne er usikre på hvordan de skal kommunisere med barn om vold og overgrep generelt, samt om konkrete bekymringer og mistanker spesielt.

Hovedandelen av voksne utsatt for vold og overgrep i barndommen forteller at deres krenkelseserfaringer ble kjent på grunn av initiativ fra andre mennesker, for eksempel: de ble spurt direkte om de hadde vært utsatt for krenkelser, de ble gitt anledninger til å betro seg, de deltok i undervisningsopplegg om vold og overgrep, de fikk informasjon om at det de var utsatt for i var galt, at det var ulovlig og at det fantes voksne som kunne hjelpe dem.

De barnehageansattes kompetanse og trygghet på tema er avgjørende for om barns signaler på krenkelser, vold og seksuelle overgrep oppdages og meldes videre til barnevern og politi. Tilbakemeldinger fra fagfolk i barnehager, også erfarne pedagoger, er at de føler seg usikre på hvordan de kan inkludere barn i samtaler om krenkelser, vold og seksuelle overgrep.

Kompetanse i avdekking av krenkelser, vold og seksuelle overgrep i barnehagen skal styrkes gjennom Kroppen er min!-verktøyet, som gir barnehageansatte

- a) teoretisk og praktisk kompetanse på å gjennomføre samtalegrupper med barn om de aktuelle temaene,
- b) trening i kommunikasjon med enkeltbarn om bekymringer og mistanker.

Forebyggende effekter

En annen hovedmålsetting er at Kroppen er min! skal virke forebyggende på ulike måter.

Kroppen er min! kommer alle barn, ikke bare utsatte barn, til gode på flere måter:

Temaene som tas opp gir mulighet for samtaler om konkrete erfaringer og følelser relatert til situasjoner der barna har opplevd ubehag, krenkelser eller blitt redde. Dette kan være f.eks. mobbing, foreldre som krangler, vold mot voksne, foreldre med rusmisbruk og/eller psykiske problemer. Barn kan leve/kan ha levd med noe av dette, eller de snakker med andre barn som har disse erfaringene. Samtaleverktøyet er derfor nyttig for alle barn uavhengig av egenerfaring eller i hvilken grad de har opplevd krenkelser.

Barna lærer tidlig hva som er ok, ikke ok, om egne og andres grenser, og om empati. Dette kan virke forebyggende på alt fra mobbing til skadelig seksuell atferd.

Barna får informasjon som kan komme til nytte dersom de selv eller noen av deres venner utsettes for krenkelser, omsorgssvikt, vold eller seksuelle overgrep senere i barneårene. Dette kan hjelpe utsatte barn til å si i fra og få hjelp, samtidig som at barn som har fått denne kunnskapen kan bistå venner i forhold til å fortelle hva som er lov og ikke lov, og at de må fortelle til en voksen de stoler på.

Fagteoretisk plattform

Den fagteoretiske plattformen til Kroppen er min! – verktøyet er nedfelt i boka "Seksuelle overgrep mot barn. Traumebevisst tilnærming" av Siri Søftestad og Inger Lise Andersen (red.), Universitetsforlaget 2014. Den fagteoretiske plattformen er sentrert rundt tre hovedtema:

- Kunnskap om seksuelle overgrep og vold mot barn
- Traumeforståelse
- Traumebevisst tilnærming

Grunnprinsipper

A: Kompetansen forankres i barnehagen

Barnehagens egne ansatte har ansvar for bruk av samtaleverktøyet, i motsetning til å benytte utenforstående arrangører/undervisere, som barna ikke kjenner og som ikke kjenner barna.

Dette valget er forankret i traumeforståelsen, og henger sammen med at "relasjon" er en av hovedpilarene i den traumebevisst tilnærmingen. Når barnehagens egne ansatte er ansvarlige for samtaleverktøyet, vil barna forholde

seg til kjente mennesker som er til stede over tid. De ansatte kan følge opp barna og deres signaler og uttalelser, noe som øker muligheten for avdekking av forhold som er negative eller skadelige for barna.

Kroppen er min! skal fortrinnsvis avholdes i september, dvs tidlig i barnehageåret, slik at

- de ansatte har mulighet til å følge med barna gjennom resten av barnehageåret
- enkelttemaer fra Kroppen er min! kan gjentas og utdypes i senere samlinger
- allerede oppsatte temaer i den ordinære årsplanen kan knyttes til temaene i Kroppen er min!

Likeledes skal gruppesamlingene avholdes på formiddagen før lunsj, slik at eventuelle reaksjoner og uttalelser fra barna kan fanges opp av de voksne. Gruppelederne skal den dagen være tilgjengelig for barna i gruppen, det vil si ikke ha oppgaver som ikke er knyttet til dem.

Dette valget sikrer at kompetansen forblir i barnehagen. Gruppelederne lærer opp nye gruppeledere etter ”mester-svenn”- prinsippet. Selv om ansatte slutter i jobben, vil kompetansen bli værende i barnehagen. Ved at barnehageansatte selv har ansvar for å bruke Kroppen er min! øker sjansen for at kompetanse på å kommunisere med barn om krenkelsers, omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep sprer seg til alle ansatte i barnehagen.

Gruppelederne skal tilegne seg en basiskunnskap gjennom å delta på 4 x 3 timers basiskurs, og kan eventuelt i tillegg velge å følge det gratis e-læringskurset ”Vold og seksuelle overgrep mot barn. Et nettkurs for deg som jobber i barnehage og skole.”

på <http://helsekompetanse.no/kurs/vold-og-seksuelle-overgrep-mot-barn>

Gruppeledere skal i tillegg gjennomføre en grundig ferdighetstrening med den målsetting å kunne engasjere barn i samtaler om kropp, grenser og krenkelsers både i grupper og i enkeltsamtaler. I tillegg skal de gis opplæring i å avholde informasjonsmøter og samtaler med foresatte om dette tema.

For å sikre en felles faglig plattform skal hele personalgruppen tilbys grunnleggende opplæring om omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep mot barn, traumeforståelse og traumebevisst tilnærming i barnehagen. I tillegg er det en fordel at pedagogene får spisset forståelse for og ferdighetstrening i følelsesregulering og å håndtere barns smerteuttrykk.

B: Fokus på krenkelsers av kroppen

Hovedfokus for gruppesamtalen er kroppen. De fire tilhørende temaer er knyttet til ulike typer krenkelsers av kroppen, inkludert barnas egne definisjoner av hva som er vondt, ekkelt, dumt og ubehagelig.

Undervisning om barns naturlige seksuelle utvikling er ikke med i opplegget. Dette er begrunnet i følgende: Ordinær seksualundervisning og samtaler om krenkelsers av kroppen er to ulike tema. Det er ikke ønskelig at barna blander dette sammen. Kroppen er min! vil gi barna kjennskap til kropp og følelser, på hvordan vi kan ta vare på oss selv og andre, samt på negative hendelser som utsatte barn skal si fra om for å få hjelp til. Samtaler om gode erfaringer, følelser og hemmeligheter hører naturlig med i samlingene, noe som vil markere en forskjell til det som er negativt, ekkelt, uforståelig, ulovlig og skadelig. Barn trenger ikke undervises om voksens seksualitet og forplantning for å gjenkjenne krenkelsers, vold og seksuelle overgrep. Gruppelederne skal selvfølgelig ta imot barns eventuelle uttalelser, fortellinger og spørsmål om forplantning, graviditet osv., men ikke selv ta initiativ til eller dvele ved temaet i disse samlingsstundene.

Vi er opptatt av åpenhet om seksuelle overgrep, men vi ønsker ikke å gjøre dette på en måte som markerer seksuelle overgrep som noe ekstraordinært, men som en krenkelse som er en av flere negative erfaringer barn kan oppleve. Denne holdningen skal også sikres ved at gruppelederne blir oppfordret til å ha en form på samtalene om vold og overgrep som ikke bygger opp om det sensasjonelle ved bruk av tonefall, mimikk og intensitet. De voksne skal derved unngå å gjøre ett tema mer interessant eller alvorlig enn andre.

C: Kommunikasjonsverktøy vs undervisningsopplegg

Kroppen er min! er først og fremst et kommunikasjonsverktøy der barna blir invitert til å komme med egne erfaringer, forståelser og fortellinger om de tema som samtaleverktøyet omfatter. Dette er begrunnet i det syn at barn er selvstendige individer med evne til å ordsette sine liv og erfaringer når de blir gitt mulighet og trygge rammer.

Kroppen er min! skal forhindre at voksnes begreper og forståelser begrenser og styrer barnas beretninger om og oppfatninger av eget liv. Gruppelederne skal unngå ledende informasjon og spørsmål. For å sikre dette, benyttes "trakt"- prinsippet – dvs. hvert tema starter åpnet, barna inviteres til å ordsette, komme med sin forståelse av tema.

Temaene/målsettingene for hver gruppesamling kan brukes fleksibelt, alt etter hva gruppelederne synes passer best + alt etter hva som kommer opp spontant i barnegruppa underveis i samlingene. Underveis i samtalen vil de voksne bidra med sine innspill for å sikre at målsettingene nås. På denne måten vil kommunikasjonen mellom barn og voksne sikre at barna får den konkrete informasjonen som ligger i målsettingen til Kroppen er min!

D: Kompetanse til foreldrene

Bruk av samtaleverktøyet Kroppen er min! forutsetter at barnehagen inkluderer barnas foreldre. Dette skal gjøres via skriftlig informasjon og foreldremøter der det gis grundig informasjon om hvilke temaer som skal tas opp, hvilke metoder og hjelpemidler som brukes. Eksempelvis skal foreldrene bli vist animasjonsfilmene "Kroppen min eier jeg" dersom disse skal vises til barna. Foreldrene skal gis forslag og ideer til hvordan de kan møte barnas spørsmål og eventuelle følelsesmessige reaksjoner. Det er videre en fordel at også foreldrene får mulighet til å øke sin kunnskap om og forståelse av omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep mot barn, og om traumebevisst tilnærming til barn. Målsettingen er å skape en åpenhetskultur mellom barn, foreldre og barnehageansatte om tema som tidligere har vært preget av ordløshet og tabu.